

Міністерство освіти і науки України
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
Науково-дослідний інститут
селянства та вивчення аграрної історії

Не Гетьманець

**В Пятнайцяті Роковини
Гетьманщини
Більше правди
про Скоропадського
(Допис з Європи)**

Черкаси
2024

УДК 94(477) (092)
Н-38

*Рекомендовано до друку вченою радою
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
(протокол №8 від 5 березня 2024).*

Рецензенти:

доктор історичних наук, професор А. Г. Морозов;
доктор історичних наук, професор Ю. С. Степанчук.

ISBN 978-966-920-695-4

Не Гетьманець

Н-38 В Пятнайцяті Роковини Гетьманщини Більше правди про Скоропадського (Допис з Європи) / Не Гетьманець : упорядник та автор передмови С.В. Корновенко. — Передрук з часопису «Америка» 1933 р. — Черкаси : Видавчиня Юлія Чабаненко, 2024. — 126 с.

УДК 94(477) (092)

«В Пятнайцяті Роковини Гетьманщини Більше правди про Скоропадського (Допис з Європи)» оприлюднено у тринадцяти номерах часопису «Америка» за травень — липень 1933 р. Його текст належить перу автора, що ідентифікував себе, як **«Не Гетьманець»**. Газетний матеріал є першоджерелом, що представляє інтерес для вивчення процесу накопичення знань із історії Української революції 1917 — 1921 рр. загалом і Української Держави та постаті гетьмана зокрема, розвитку української діаспорної історичної та історико-публіцистичної думки, гетьманського руху, є невідомим в Україні. Упорядкований газетний варіант «В Пятнайцяті Роковини Гетьманщини Більше правди про Скоропадського (Допис з Європи)» у перевиданні подано без змін. Збережено всі особливості, що властиві цьому твору в його газетному форматі. Перевидання підготовлене за результатами фундаментального дослідження «Соціокультурний простір України другої половини ХІХ — першої третини ХХ ст.: селянський світ» (номер державної реєстрації: 0123U101600).

Адресовано науковцям, студентам та всім, хто цікавиться подіями й персоналіями історії України.

ISBN 978-966-920-695-4

©Не Гетьманець, 1933
©Упорядник, С. Корновенко, 2024

Зміст

Передмова. Сергій Корновенко.....5

В Пятнайцяті Роковини Гетьманщини
Більше правди про Скоропадського
(Допис з Європи). Не Гетьманець.....21

Фото 1. *Гетьман Павло Скоропадський у робочому кабінеті. Київ, 1918 р.

Передмова

У 2023 р. виповнилася 105-та річниця приходу до влади гетьмана Павла Скоропадського і проголошення Української Держави. 7,5 місяців існування Гетьманату 1918 р. — один із етапів національного державотворення початку ХХ ст. Здобутки і невдачі того періоду — предмет постійної уваги і осмислення з боку науковців, громадських і політичних діячів, маніпуляцій і спекуляцій політтехнологів за умов сучасної гібридної війни з боку країни-агресора. Зважаючи на екзистенційну сутність новітньої боротьби української політичної нації за існування української ідентичності, важливим є пошук і презентація раніше маловідомих джерел із історії України загалом та Української Держави зокрема. Це сприятиме створенню і популяризації українського фахового історичного наративу — антитоду «руському миру» як ідеології країни-агресора, формуванню відповідної історичної пам'яті, культури громадянського суспільства.

Сучасна ситуація з контроверсійністю суджень щодо постаті П. Скоропадського, його діяльності як Гетьмана, Української Держави не є новою. Її витoki своїм корінням сягають у міжвоєнний період. Попри те, що революційні баталії 1917 – 1921 рр. в Україні залишилися у минулому, вони не вщухали на іншому фронті — ідеологічному. Насамперед йдеться про українську еміграцію міжвоєнного періоду як в Європі, так і на Північноамериканському континенті. Тогочас представниками української діаспори, які були безпо-

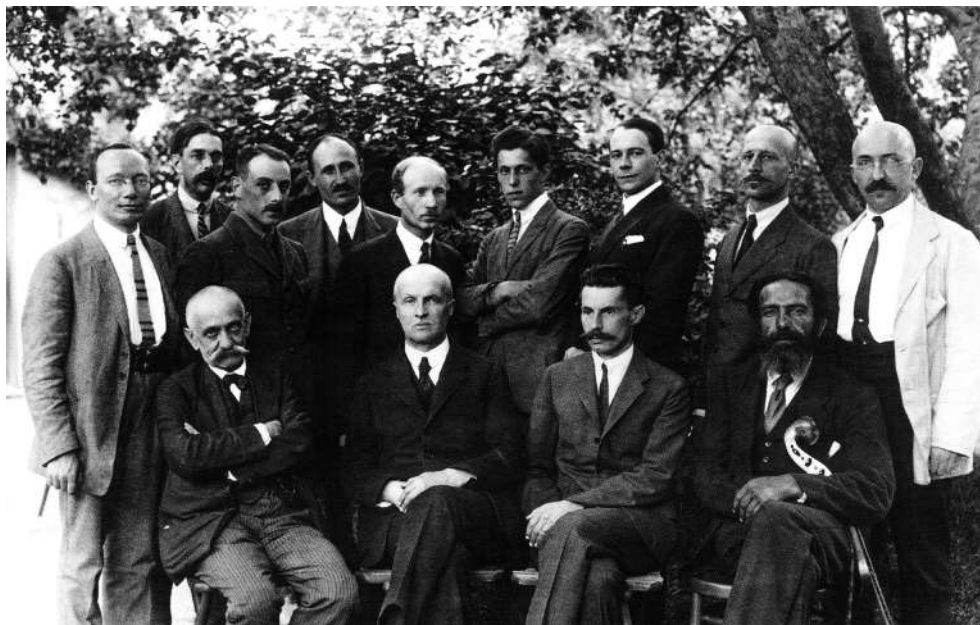

Фото 2. *Учасники установчого з'їзду Українського союзу хлібо-робів-державників. Райхенау 4-8 червня 1922 р. Зліва направо сидять: Іван Леонтович, гетьман Павло Скоропадський, В'ячеслав Липинський, Людвіг Сідлецький (Сава Криlach); стоять: Михайло Тимофіїв, Микола Кочубей, Адам Монтезор, Андрій Білопольський, Михайло Савур-Ципріянович, Ігор Лоський, Володимир Залозецький, Сергій Шемет, Олександр Скоропис-Йолтуховський.

середніми учасниками Української революції 1917 – 1921 рр., формується науково-історичний, мемуарний, публіцистичний дискурс. У фокусі його уваги соціально-економічні, суспільно-політичні, військові, духовно-культурні процеси нелінійних революційних трансформацій 1917 – 1921 рр. загалом і періоду Гетьманату 1918 р. зокрема. Особливість такого різножанрового та контрверсійного українського емігрантського дискурсу, за слушними спостереженнями р. Пирога, полягала у тому, що «гостре ідейно-політичне і особистісне протиставлення вилилося у формування

двох історіографічних течій — уенерівської і прогетьманської, які не жаліли викривальних епітетів при оцінці одна іншої»¹.

Схожа ситуація з контроверсійним сприйняттям постаті Павла Скоропадського, його діяльності, Української Держави спостерігалася і на рівні пересічних українських емігрантів. Як правило, вони перебували під ідейним впливом тих громад чи організацій, членами яких себе вважали. Такі обставини не сприяли розвитку гетьманського руху в міжвоєнний період,

який виник як логічне продовження гетьманської ідеї, яка була започаткована за часів Гетьманату, збільшенню чисельності його прихильників, реалізації задекларованої мети, перша організація якого — Український Союз Хліборобів-Державників була створена у Відні 1919 р.²

Початок гетьманського руху на Північноамериканському континенті, зокрема у США та Канаді, тісно пов'язаний з постаттю Осипа Назарука, який активно пропагував гетьманські ідеї, став одним із ідеологів

Осип Назарук

1 Пиріг р. Українська гетьманська держава 1918 року : історичні нариси. Київ, 2011. С. 9.

2 Осташко Т. УКРАЇНСЬКИЙ СОЮЗ ХЛІБОРОБІВ-ДЕРЖАВНИКІВ (УСХД) // Енциклопедія історії України. Кн. 2. Україна—Українці / редкол.: В. А. Смолій та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2019. 842 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainskyj_khliborobiv (останній перегляд: 26.01.2024). станній перегляд: 26.01.2024).

В'ячеслав Липинський

гетьманського руху в Америці³, тісно співпрацював з українською діаспорною пресою, очолював редакцію газет «Січ» — орган Січової організації та «Америка»⁴. Він, як про це пише Т. Сидорчук, був неодноразово свідком прояву крайньої зневаги та ненависті стосовно Гетьмана Павла Скоропадського з боку керівників Директорії, насамперед В. Винниченка⁵.

Як людина високоосвічена, компетентна, О. Назарук, аналізуючи ситуацію неоднозначного ставлення до постаті Гетьмана, його діяльності, Гетьманату 1918 р. загалом, у 1924 р. чітко діагностував, що «сама згадка про Гетьмана в тоні поважним, без критики, може викликати в роз'їдженій масі під сю пору абсолютну негачію»⁶. Ним виокремлено основні, так би мовити проблемні місця, що не були належним чином роз'ясненні гетьманцями

3 Рубльов О. НАЗРУК Осип Тадейович // Енциклопедія історії України. Т. 7. Мi-О / редкол.: В. А. Смолій та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2010. 728 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Nazaruk_O (останній перегляд: 26.01.2024).

4 Бурачок Л. Осип Назарук. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/files/18/220Nazaruk.pdf>

5 Сидорчук Т. Гетьманський рух у Сполучених Штатах Америки та Канаді в міжвоєнний період як історико-політичне та світоглядне явище. *Київська старовина*. 2001. № 6. С. 110.

6 Сидорчук Т. Гетьманський рух у Сполучених Штатах Америки та Канаді в міжвоєнний період як історико-політичне та світоглядне явище. *Київська старовина*. 2001. № 6. С. 110.

широким колам, а відтак стали об'єктом чисельних спекуляцій, маніпуляцій, інструментом продовження протистояння і розколу в українській діаспорі як в Європі, так і на Північноамериканському континенті. Хоча про необхідність широкої роз'яснювальної, популяризаторської роботи стосовно ідей гетьманського руху В. Липинський наголошував ще у 1921 р. Конфліктогенними моментами О. Назарук вважав такі: 1) проголошення П. Скоропадського Гетьманом України 29 квітня 1918 р. і роль у цьому німецького командування; 2) легальність Гетьманату як форми традиційної української державної влади; 3) каральні експедиції в селах під час Гетьманату; 4) підписання Гетьманом Маніфесту про злуку з Росією⁷.

Як засвідчує аналіз прогетьманського діаспорного міжвоєнного наукового та науково-популярного, публіцистичного тощо дискурсу, його ідейно-змістове наповнення стосувалося роз'яснення, спростування, аргументування цих та інших, дотичних до них, аспектів. Фактично це була захисна реакція гетьманців на їхню дискредитацію з боку унерівського табору. Її характерною рисою була «та обставина, що вони з'явилися значно пізніше, аніж численні брошури з жорсткою критикою Гетьманату. Отже, вони виступали своєрідною рефлексією, спробою захистити пам'ять про гетьмана від численних нападників, що саме по собі симптоматично і вказує на панівне негативне сприйняття особи гетьмана навіть серед української політичної еміграції.

⁷ Сидорчук Т. Гетьманський рух у Сполучених Штатах Америки та Канаді в міжвоєнний період як історико-політичне та світоглядне явище. *Київська старовина*. 2001. № 6. С. 110.

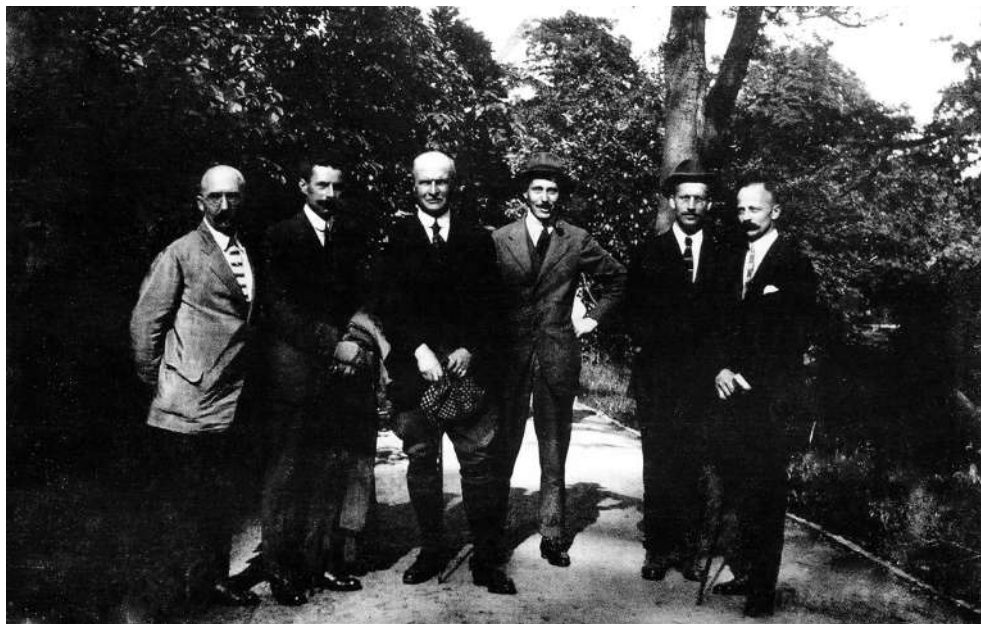

Фото 3. *Гетьман Павло Скоропадський з політичними однодумцями, Ванзее, 1923 р. Зліва направо: О. Скоропис-Йолтуховський, В. Липинський, П. Скоропадський, В. Коростовець, С. Шемет, О. Сахно-Устимович.

Тенденція, що була перенесена власне з України часів Гетьманату й вперто зберігалась»⁸.

Українські часописи в еміграції виконували важливу соціальну функцію: з одного боку, забезпечували постійний широкий контакт між українцями в діаспорі, а з іншого, — уможливлювали публічну дискусію між поточними потребами українського політичного, культурного, господарського і наукового життя⁹. У США одним із засобів масової інформації, що відображав гетьманську ідеологію, була газета «Америка», засно-

8 Горбатюк В. Павло Скоропадський: прибічник консерватизму чи політик-реаліст? *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*. 2023. Т. 41. С. 196.

9 Хімяк О. Українська преса на американському континенті (кінець XIX — початок XX ст.). *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2012. Вип. 24. С. 31.

Фото 4. *Присяга гетьмана Павла Скоропадського на Софіївському майдані, 29 квітня 1918 р.

вана у 1912 р. Видання позиціонувало себе як «Український Часопис. Урядовий орган «Провидіння». Виходить що Вівтірка, Четверга і Суботи. Видає Провидінне Товаришення Українців Католиків в Америці»¹⁰ або як «Часопис для українського народу і орган Товариства «Провидіння». Виходить що Втірка, Четверга і Суботи. Адреса редакції у Філадельфії»¹¹. У 1926 – 1927 рр. редакцію очолював О. Назарук, а після нього, до липня 1943 р., — Володимир-Богдан Лотоцький¹².

За головування в редакції Володимира-Богдана Лотоцького у 1933 р. «Америка», зважаючи на 15-ти річчя

10 Америка. Філадельфія, ПА. 1932. 30 серпня. Ч. 100. РІК XXI.

11 Америка. Філадельфія, ПА 1933. 25 травня. Ч. 60.

12 Савчук Г. Америка (газета, 1912—2013) // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Америка> (газета, 1912—2013) (дата звернення: 2.01.2024).

Фото 5. *Голова Ради Міністрів Федір Лизогуб і гетьман Павло Скоропадський зі своїм почтом. Київ, 1918 р. Четвертий ліворуч — голова Ради Міністрів Федір Лизогуб, за ним — генеральний осавул полковник Олександр Сахно-Устимович, гетьман Павло Скоропадський та начальник особистого штабу гетьмана Володислав Дашкевич-Горбацький.

приходу П. Скоропадського до влади, стала, з-поміж іншого, й інформаційним майданчиком для популяризації постаті Гетьмана, його діяльності, Української Держави серед широкого кола українських мігрантів у США. Тираж газети коливався у різні роки і у різних числах від 5 до 15 тисяч¹³. Саме така аудиторія знайомилися з матеріалами, розміщеними на сторінках часопису. Гетьманці скористалися цим для інформаційно-роз'яснювальної роботи, щоб у публіцистичній, легко доступній формі донести до українських мігрантів основні ідеї гетьманського руху, запобігти унерівській пропаганді.

¹³ Савчук Г. Америка (газета, 1912—2013) // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Америка> (газета, 1912-2013) (дата звернення: 2.01.2024).

Під час опрацювання бібліотечних фондів Папської Української Колегії св. Йосафата у Римі нами віднайдено підшивку часопису «Америка» за 1932 – 1933 рр. З-поміж повідомлень, статей, репортажів тощо, розміщених на сторінках часопису за 1933 р., нашу увагу привернув «Допис з Європи» під промовистою назвою **«В Пятнайцяті Роковини Гетьманщини Більше правди про Скоропадського»**. Його текст належить перу автора, що ідентифікував себе, як **«Не Гетьманець»**. Як

йшлося у передмові від редакції, яка презентувала його як об'єктивний матеріал, актуальність і доцільність розміщеного матеріалу зумовлена тим, що «містячи цей допис, ми через те не заявляємсь ані «за» ані «проти» Гетьманщини»¹⁴, «наші люди нехай виробляють собі суд на основі фактів. На жаль, завелось у нас таке що навіть у т. зв. провідних газетах нема правди, а радше сплетні, видумки і всякі крутіїства. Через те загал баламутиться і вироблює собі цілком невірні огляди. а се мститься відтак на народній справі»¹⁵.

Папська Українська Колегія
св. Йосафата

14 В Пятнайцяті Роковини Гетьманщини Більше правди про Скоропадського (Допис з Європи). *Америка. Філадельфія, ПА.* 1933. 11 травня. Ч. 54. С. 2.

15 В Пятнайцяті Роковини Гетьманщини Більше правди про Скоропадського (Допис з Європи). *Америка. Філадельфія, ПА.* 1933. 11 травня. Ч. 54. С. 2.

Недавня Гетьманщина

15-ТІ РОКОВИНИ ГЕТЬМАНЩИНИ

з 1918-го року

Київське Товариство Приятелів України
(Осередок Територ)

ПРОЄКТ «ВІДРОВЖЕННЯ»

Написав САМОВИДЕЦЬ

ПЕРЕДРУК З „СНЧ“

ЛІНКАГО. 1933.

Перша та друга сторінки
книги Самовидця

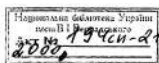
ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

Оця брошура є передруком низки статей, що були мішені у філадельфійській „Америці“, а опісля у „Снч“, що виходить у Шикаго. Статті ці не були задумані як систематична історія останньої Гетьманщини. Тому у ній є деякі повторювання та деякі пропуски, як се звичайно буває зі статтями, що без наміру автора розростаються у довшу працю. Писані у поспіху, вони не мають претенсії на літературну огляду. Задача їх наскрізь інформаційна.

Праця ся оперта лиш на фактах і документах, не на поголосках, сліпних чи злогадах. Довкола останньої Гетьманщини накопичено гору політичних вдумок та клевет, що затемнюють погляд нашого загалу на недавню спробу відновити Гетьманщину. Публіцист, що перекручує правду, є злочинцем супроти свого народу, бо збиває його на бездоріжжя. Автор сеї праці, що був очевидцем і учасником нашого останнього державно-творчого зриву, хоче дати читачам лиш правду — без огляду, чи се миле кому чи ні. Як се писав Драгоманів: „то хоче бути в праві, мусить бути готовим на непопулярність“... Се більший патріотизм, чим кидання гучними фразами для аплодів юрбі.

Вірючи, що робимо чесну службу українським читачам, видаємо сю брошурку в їх руки. Нехай вона будить критичне а творче думання, з якого — дай Бог — здатнітись могутня Українська Держава.

Автор.

Допис оприлюднено у тринадцяти номерах часопису «Америка» за травень — липень 1933 р.: 11, 13, 16, 20, 23, 25, 27 травня 1933 р його опубліковано у 54, 55, 56, 58, 59, 60, 61 номерах; 1, 13, 20, 22, 24, 29 червня — у 63, 68, 71, 72, 73, 75 номерах; фінальна частина датована 76 номером за 1 липня.

Зміст допису полемічний. «Не Гетьманець» веде дискусію з опонентами Гетьмана, оперуючи, як на його думку, фактами, спростовуючи те, що «владі гетьмана Павла Скоропадського закидають наші соціялісти (а за ними всяка отаманія та всякі баламутні голови)»¹⁶. За змістом автор «Допису з Європи» полемізує навколо тих конфліктогенних моментів, про які писав О. Назарук і нами подано вище. В газеті «Америка» вони представлені в такому варіанті:

«1. — Що гетьман Скоропадський був замаскованим російським царистом та що на те лише став гетьманом щоби наново злучити Україну з Москвою.

¹⁶ В Пятнадцяті Роковини Гетьманщини Більше правди про Скоропадського (Допис з Європи). Америка. Філадельфія, ПА. 1933. 13 травня Ч. 58. С. 2.

2. — Що гетьманський уряд складався з не Українців та мав русофільські цілі.

3. — Що гетьман відкрив своє правдиве русофільське обличчя, проголошуючи (в листопаді, 1918) федерацію України з Москвою.

4. — Що влада гетьмана була недемократична та реакційна (назадницька).

5. — Що та влада була ворожа земельній реформі і селянству та переводила карні експедиції проти селян»¹⁷.

Окрім того, у газетному дописі його автором з'ясовано, роз'яснено у доступній формі ще декілька принципових моментів. «Не Гетьманець» популярно, спираючись на факти, які були в його розпорядженні, висвітлив: 1) рушійні сили, обставини, причини, чому вибір впав саме на особу майбутнього гетьмана, процедуру приходу до влади П. Скоропадського, ставлення німецького командування; 2) заходи зі стабілізації політичних відносин із тогочасними суб'єктами політичного процесу; 3) діяльність, спрямовану на зміцнення внутрішньої та зовнішньої суб'єктності Української Держави; 4) дипломатичні кроки Гетьманату: відносини з країнами Четвертого союзу, Донщиною, Кубанню; вирішення кримського і бессарабського питань; 5) засадничі принципи аграрної реформи, практику з її підготовки та реалізації; 6) заходи в культурно-освітній та релігійній сферах; 7) формування національних армії та флоту, перипетії відносин з УСС та з «Особливим Корпусом»; 8) помилки Гетьмана.

17 В Пятнайцяті Роковини Гетьманщини Більше правди про Скоропадського (Допис з Європи). *Америка. Філадельфія, ПА.* 1933. 13 травня. Ч. 58. С. 2.

«В Пятнайцяті Роковини Гетьманщини Більше правди про Скоропадського (Допис з Європи)» невідомий в Україні у варіанті, розміщеному в газеті «Америка». В українському науково-історичному просторі поширеною і відомою є брошура «НЕДАВНЯ ГЕТЬМАНЩИНА 15-ТІ РОКОВИНИ з 1918-го року», яку «написав САМОВИДЕЦЬ», що побачила світ 1933 р. у Чикаго як «ПЕРЕДРУК з «СІЧИ»». У «ПРЕДНЬОМУ СЛОВІ» до видання «Автор» зазначив, що «оця брошура є передруком низки статей, що були міщені у філадельфійській «Америці», а опісля у «Січі», що виходить у Шикагу»¹⁸. У такий спосіб «В Пятнайцяті Роковини Гетьманщини Більше правди про Скоропадського (Допис з Європи)», уміщений на сторінках газети «Америка», є першодруком, який зазнав подальшого поширення, модифікації шляхом передруку на сторінках газети «Січ» та у згаданих вище брошурі.

Зіставляючи зміст статей «Не Гетьманця» зі змістом брошури «САМОВИДЦЯ», здійснивши лінгвістичний аналіз текстів, ми дійшли таких висновків. По-перше, не викликає сумнівів і заперечень ідейно-змістова схожість обох продуктів. По-друге, за стилем і фаховістю викладу, за інформаційною спрямованістю, за фактологічним матеріалом тощо обидва твори — результат інтелектуальної творчої діяльності однієї й тієї ж особи. По-третє, зважаючи на викладене у другому пункті, є достатньо підстав стверджувати, що обидва псевдоніми: «Не Гетьманець» і «САМОВИДЕЦЬ», — належать одній й тій самій особі. Кому? — питання досі залишається відкритим.

¹⁸ Самовидець Недавня Гетьманщина 15-ті роковини Гетьманщини з 1918-го року. Шикаго, 1933. С. 2.

По-четверте, попри однозначну лінгвістичну та ідейно-змістову тотожність, є певні відмінності. За нашими підрахунками, їх 60. Насамперед у назві. Водночас вони не є принциповими чи присутніми, такими, що докорінно змінюють смисл або дають підстави говорити про різні за ідейно-змістовою спрямованістю та лінгвістикою твори. Навпаки, достатньо підстав говорити про різні назви тотожних за ідейно-змістовою спрямованістю та лінгвістикою творів. Здебільшого це заміна слів, редакційні правки речень, дописування або навпаки викреслення речень, що повторюються тощо. Такі модифікації, на нашу думку, викликані різними задумами автора, формою і стилем подання матеріалу.

Таку нашу позицію підтверджує «САМОВИДЕЦЬ». У «ПЕРЕДНЬОМУ СЛОВІ» він чітко зазначив, що статті для газети «Америка» «не були задумані як систематична історія останньої Гетьманщини. Тому у викладі є деякі повторювання та деякі пропуски, як се звичайно буває зі статтями, що без наміру автора розростаються у довшу працю. ... Задача їх наскрізь інформаційна»¹⁹. Справді брошура чіткіше структурована. Зокрема, зазначено назви підрозділів. У газетному варіанті такого нема, хоча дотримано логіки викладу. В кожному номері надруковано завершені фрагменти, що мають продовження у наступному.

На нашу думку, передрук «В Пятнайцяті Роковини Гетьманщини Більше правди про Скоропадського (Допис з Європи)» і поширення з метою його доступності до широкого читачького загалу в сучасній Україні є доцільним, оскільки:

¹⁹ Самовидець Недавня Гетьманщина 15-ті роковини Гетьманщини з 1918-го року. Шикаго, 1933. С. 2.

— розміщені у газеті «Америка» статті є першоджерелом, що представляє інтерес для вивчення процесу накопичення знань із історії Української революції 1917-1921 рр. загалом і Української Держави та постаті Гетьмана зокрема, розвитку української діаспорної історичної та історико-публіцистичної думки, гетьманського руху;

— згадані газетні публікації є прикладом тогочасної роз'яснювальної роботи гетьманців з-поміж широких кіл української еміграції в США за умов ідеологічного і політичного протистояння в українських емігрантських колах прихильників проуєнерівської та прогетьманської орієнтацій;

— вони є першодруком, що дав поштовх до подальшої систематизації знань із історії Української Держави 1918 р., постаті Гетьмана та його діяльності в США, формування відповідної політики пам'яті;

— газетні публікації започаткували традицію підготовки до «круглих» чи ювілейних дат таких спеціальних видань із історії Гетьманату 1918 р.: «ЗА ВЕЛИЧ НАЦІЇ У ДВАДЦЯТИ РОКОВИНИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ», «У 60 річчя відновлення Гетьманства» тощо.

«В Пятнайцяті Роковини Гетьманщини Більше правди про Скоропадського (Допис з Європи)» представляє інтерес не лише для істориків, а і журналістів, оскільки відображає історію української діаспорної преси в США у міжвоєнний період, яка є складником загальної історії вітчизняної преси, методик у і прийоми історико-публіцистичного жанру, тогочасних піар-технологій.

Упорядкований газетний варіант «В Пятнайцяті Роковини Гетьманщини Більше правди про Скоропадського (Допис з Європи)» у перевиданні подано без змін. Збережено всі особливості, що властиві цьому твору в його газетному форматі.

Упорядник висловлює слова щирої вдячності за сприяння, підтримку, допомогу в підготовці видання Апостольському Нунцію в Україні архієпископу Вісвалдасу Кулбокасу; колективу Посольства України при Святому Престолі; ректору Папської Української Колегії св. Йосафата о. Луїсу Касіану, віцеректору Папської Української Колегії св. Йосафата о. Бернарду Підгірному, духівнику Папської Української Колегії св. Йосафата о. Діонісію Заведюку, о. Юліану Вендзиловичу; члену наглядової ради Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького Петру Душейку; колегам-історикам: к.і.н., доц. Андрію Бутенку, к.і.н., п.н.с. Тетяні Осташко, д.і.н., проф. Руслану Пирогу; фахівцю з цифровізації Станіславу Чабанюку; колективу Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького.

Сергій Корновенко

***Фото 1-5 взято з книги: Скоропадські. Родинний альбом. Книга 2. Упорядники Тетяна Осташко, Юрій Терещенко. Художньо-документальне видання. К., Темпора, 2014. С. 96, 105, 103, 12, 27.**

Не Гетьманець

**В Пятнайцяті Роковини
Гетьманщини
Більше правди
про Скоропадського**

(Допис з Європи)

(ВІД РЕДАКЦІЇ: Містимо цей допис, надісланий нам з Європи, дещо спізнено, бо роковини нової Гетьманщини минули ще 29 квітня. Але допис чоловіка що був переважно самовидцем надій про які розказує, має все свою важність. Тому містимо його. Нехай факти говорять за себе, а наші люди нехай виробляють собі суд на основі фактів. На жаль, завелось у нас таке що навіть у т. зв. провідних газетах нема правди, а радше сплетні, видумки і всякі крутіства. Через те загал баламутиться і вироблює собі цілком невірні огляди. А се мститься відтак на народній справі. Містячи цей допис, ми через те не заявляємсь ані «за» ані «проти» Гетьманщини. Думки в дописі це тільки авторові погляди).

I.

Минає 15 літ, як у Києві, у величезній салі при Миколаївській улиці 6,432 уповажнених представників від «хліборобів», — цебто від українських козаків та заможніших селян з Полтавщини, Чернігівщини, Київщини, Волині, Поділля, Катеринославщини, Харківщини — проголосили кінець української соціалістичної республіки та завели натомість Гетьманщину, як традиційну, історичну форму української держави.

Творцями того перевороту були три партії: «Українська Народня Громада», «Союз Земельних Власників» і партія хліборобів-демократів. До першої групи належали провідники Українського Вільного Козацтва та чимало лівобережних Українців із старих козацьких родів (Кочубей, Устимович, Воронович,

Гижицький й інші). Був у ній і генерал Павло Скоропадський, почесний отаман Українського Вільного Козацтва. Другу, найчисленішу, партію організували два Коваленки; інтелігентний селянин з Кременчуцького повіту Микола Коваленко, та і нащадок старого козацько-дворянського роду з Полтавщини, Михайло Коваленко. Твердження українських соціалістів що «Союз земельних власників» (або «Союз хліборобів») то була партія неукраїнських панів-дворян це чиста брехня. Щоправда, в тім «Союзі Хліборобів» були також і українські дворяни, але вони творили зникаючий процент у порівнанні до селян і козаків.

Третю групу, українських «хліборобів-демократів», організували були звісні українські діячі, два браття Шемети (Володимир і Сергій), Микола Міхновський, Вячеслав Липинський. Прилучився до них і професор Дмитро Дорошенко. Ще довго перед війною і революцією звісні вони були як горячі українські патріоти-націоналісти. Ще в 1900 році бл. п. Міхновський написав працю під заголовком «Самостійна Україна» і був основником Української Революційної Партії, а потім — як соціалісти-інтернаціоналісти (Винниченко, Мартос, Петлюра, Меленевський та інші) розбили її — Міхновський був основником партії українських націоналістів. Володимир Шемет був українським депутатом удвох перших Дум в Петербурзі, основником «Української Громади» з українських депутатів Думи і видавцем першої української національної газети в Росії. В тій газеті він сміливо домагався автономії для України. За належення до тайного товариства, якого метою була самостійна Україна, В. Шемет був засуджений царським урядом на смерть, але та кара була замінена

на довічну тюрму. Однодумцями його були два брати з яких один згинув за Україну вчасі революції, а другий, Сергій, живе на вигнанні. Липинський і Дорошенко були таксамо звісні як українські націоналісти і письменники довго перед революцією.

Все те згадане на те щоби читачі в Америці бачили що це брехня, буцімто Гетьманщину проголосили Москалі-дідичі чи помосковщині пани. Ту брехню пустили у світ українські соціялісти, щоби закрити свою руїницьку політику та щоби відімститись за те що їх скинуто з влади.

Також неправда що то Німці проголосили Гетьманщину. Якраз навпаки. Коли помірковані Українці представляли німецькій команді що українські соціялісти своїми соціялізаціями ведуть Україну в обійми анархії і большевиків, то Німці довго не хотіли згодитись на переворот, кажучи що вони мають договір із соціялістичним урядом Української Центральної Ради і з професором Грушевським. Але вкінці коли анархія росла а У.Ц. Рада вічно лише радила над «соціялізацією», а не заводила ані ладу ані адміністрації — тоді Німці бачили що нема іншого виходу, і згодились на переворот. Зібралось тоді, як сказано, 6,432 самих визначних делегатів — свідомих Українців козаків і селян — та проголосили Гетьманщину.

Невірне буцімто Німці оружною силою розігнали У.Ц. Раду. Люди що так думають, помішали арешт кількох українських соціялістичних міністрів військовими Німцями на повному зібранні У.Ц. Ради, за те що ті міністри брали участь у тайнім викраденні банкира Доброго, котрий був торговим агентом німецької армії на Україні. Поведення Німців було брутальне і насильне. Вони увійшли на повне

зібрання У.Ц. Ради і примусили зібраних підняти руки вгору. Це була пімста Німців за викрадення їх агента і разом заява їх погорди до уряду що не мав відваги явно арештувати Доброго, але поночі «вкрав» його на розбишацький спосіб. Після тієї зневаги У.Ц. Рада зібралась знову на сесію, ухвалила ще проект соціялістичної республіки, ухвалила деяку зміну «соціялізації» землі та вибрала професора Грушевського формально президентом української республіки.

У.Ц. Рада розбіглась сама, коли почула що проголошено Гетьманщину, що її кінна ґвардія під командою полковника Аркаса (сина звісного автора «Історії України» й опери «Катерина») перейшла до Гетьманців та що Січові Стрільці переговорюють з Гетьманом. Соціялісти з У.Ц. Ради помітили що вони безсильні та розбіглись самі. Ніхто їх не розганяв, ані Німці, ані Гетьманці. Це найліпше показує, як безрадні і нездарні були ті балакуни-соціялізатори.

Закидують хліборобам, що вони скинули У.Ц. Раду котра була «українським парламентом». Щодо того то У.Ц. Рада парламентом України не була, а була тільки зібранням самих соціялістів з України — і то не лише українських соціялістів, але й жидівських, російських та польських. Жиди соціялісти з так званого «Бунда» і «Попле-Сіону», російські комуністи — запеклі вороги самостійної України — навіть жмінка польських соціялістів, мали по 20 до 40 заступників в У.Ц. Раді, але для українських націоналістів та для українських хліборобів, щирих Українців, місця не дали, бо то за соціялістичним означенням були «буржуї» та «куркулі».

Значить: 90% українського народу — а саме селянська верства, в У.Ц. Раді заступства не мала.

Як вони зголошувалися, їх не прийняли. Отже У.Ц. Рада була чисто соціялістичною партійною Радою, а не національною, не всенароднім парламентом. А зібрання 6,432 делегатів від земельних господарів-козаків і селян — котре проголосило Гетьманщину, було вірнішим заступством українського народу як міжнародні соціялісти в У.Ц. Раді. Гетьманщина була рідніша нам аніж У.Ц. Рада з її «соціялізаціями».

Закидають тим що повалили У.Ц. Раду, а проголосили Гетьманщину, що вони захопили владу «силою», ще й «при допомозі німецьких багнетів». Смішний закид в устах революціонерів! Як революція то революція! Хто захопить владу то й її має, поки його не звалить хто другий. А хто-ж то настановив У.Ц. Раду, професора Грушевського, Винниченка, Мартоса, Петлюру, Всеволода Голубовича, Ткаченка, Миколу Шаповала, Жуковського, Кедровського та їх жидівсько-російсько-польських «товаришів», як не вони самі себе наставили?! Зійшлись, зібрались та проголосили себе — ось і все! Соціялісти жили по головних містах і їм було легко порозумітися. А українські хлібороби-селяни, козаки, жили розсіяні по селах і їм важко було зорганізуватися. Але як вони побачили, куди соціялісти-інтернаціоналісти тягнуть Україну, так таки зібрались і зробили соціялістичній суматосі кінець.

Що українські націоналісти і хлібороби оглядалися на Німців, це зрозуміле. Лише Німці мали тоді воєнну силу на Україні, бо У.Ц. Рада, що вірила в «братерство товаришів», не думала організувати армії. У.Ц. Рада трималась лише на німецьких багнетах. Як 3,000 — словами, три тисячі! — російсько-латишських комуністів під проводом бувшого царського посіпаки

Муравйова викинули були У.Ц. Раду з Києва то хто ж то був її спровадив назад до Києва, як не Німці? Хто викинув большевиків з Києва, як не німецькі багнети?

Отже не мають що українські соціалісти нарікати що тісамі Німці не перешкодили українським хліборобам викинути соціялістів за двері. Німці — не в тімя биті! — зорієнтувалися, «хто що й куди» та зрозуміли, що із соціялізаторами ладу не заведуть і України на ноги не поставлять. Тому Німці спокійно гляділи, як Гетьманці викидали соціялістів з влади та признали зараз Гетьманщину. А всяка інша балаканина — пусте дурення людей. То злобні видумки соціялістів.

Ще один «гріх» закидують наші соціялісти хліборобському переворотови з квітня, 1918 року, а саме що «Гетьманом усієї України» проголошено ґенерала та великого земельного власника, Павла Скоропадського. Також смішний закид. А кого-ж мали проголосити гетьманом, цебто владарем України?! Може якого соціяліста чи студентика що прославився на вічах?! Проголосили вони того, хто мав за собою історичне ім'я, хто мав воєнний, організаційний досвід як ґенерал, хто був маєтково незалежний і не оглядався на зиски чи урядову плату, хто мав впливи і знакомства у чужих та хто вже дав був докази, що вмів і хоче щиро і творчо служити Україні. Таким мужем був саме Павло Скоропадський і тому вибір впав на нього. Інші кандидатури були професора Дмитра Дорошенка і Володимира Шемета, але що вони не знали воєнного діла, не мали чужих знакомств ані майна, яке давало би їм повну волю рухів, так гетьманом проголошено Павла Скоропадського.

Тим більше впав вибір на нього що його дідो був приятелем Шевченка і Шевченко часто в нього перебував та в студював в нього старі українські літописи, документи тощо, які натхнули його любовю до Гетьманщини. Дядина (тітка) Павла Скоропадського, Марія Скоропадська замужна Милорадовичка, записала була своє майно на Товариство імени Шевченка у Львові, значить була фундаторкою першої української наукової установи в Галичині. А дядько (стрий) його, що був членом Державного Совіта (наче сенату), на кілька місяців передвійною (1914) виголосив промову в обороні української мови, за введенням української школи і за дозволом святкувати Шевченкові роковини. Українські традиції в родині Скоропадських були сильні і живі.

Зрештою, самий Павло Скоропадський, як вибухла революція і як армія стала розв'язуватись, не розпустив свого корпусу, але запряг корпус на український прапор і зголосився до У.Ц. Ради, з тим що піддає себе і свій корпус приказам к У.Ц. Ради. Та соціялісти відкинули його оферту і наказали йому готовий корпус розпустити. Генерал Скоропадський найкраще був би тоді зробив, якби був рушив на Київ, розігнав нездарів-соціялістів та проголосив себе диктатором-гетьманом. Але він думав що не треба робити хаосу а слід дати всім людям добрий приклад національної єдності. Він розпустив корпус, 40,000 мужа! Не треба було довго чекати, а 3,000 большевиків заняли Київ та вигнали з нього У.Ц. Раду! Аж Німці виратували її.

Тимчасом свідомі селяни з Київщини та Чернігівщини бачучи кругом анархію, большевицьку

небезпеку та нерозум «товаришів» з У.Ц. Ради, стали добровільно організуватись у «Вільне Козацтво (рід міліції чи ґвардії). Вони покликали Ґенерала Скоропадського як досвідного вояка на свого організатора й отамана. Швидко зорганізувались 40,000 «вільних козаків». Але соціялістична У.Ц. Рада показала «Вільне Козацтво» розв'язати, бо нібито «український пролетаріят» хоче жити в приязні і дружбі з братнім пролетаріатом Росії та всього світу»!!! Скоропадський з важким серцем мусів знову покинути цінну організацію. Ось яких розумних владарів соціялістичних мали ми в У.Ц. Раді!

Ті досвіди переконали Павла Скоропадського, що соціялісти України не обороняють. Тому, коли йому запропоновано булаву, він прийняв. і мав повну рацію, бо щойно за ґетьмана зорганізувалася справді українська держава. За У.Ц. Ради держави це було. Була тільки У.Ц. Рада, а в ній вічна балаканина про «соціялізацію» та «приязнь пролетаріату» України і Росії. Не було натовісць ані адміністрації, ані ладу, ні армії. Влада У. Ц. Ради не сягала поза роґачки Києва. Німці й Австрійці, а не безсильна У.Ц. Рада, тимали сякий-такий порядок. Українська держава була зорганізована аж за Ґетьманщини.

Про це що зроблено за Ґетьмана для організації української держави, в дальшій статті.

Не Ґетьманець

(Дальше буде)

II.

Владі гетьмана Павла Скоропадського закидають наші соціялісти (а за ними всяка отаманія та всякі баламутні голови):

1. — Що гетьман Скоропадський був замаскованим російським царистом та що на те лише став гетьманом щоби наново злучити Україну з Москвою.

2. — Що гетьманський уряд складався з не Українців та мав русофільські цілі.

3. — Що гетьман відкрив своє правдиве русофільське обличчя, проголошуючи (в листопаді, 1918) федерацію України з Москвою.

4. — Що влада гетьмана була недемократична та реакційна (назадницька).

5. — Що та влада була ворожа земельній реформі і селянству та переводила карні експедиції проти селян.

Розгляньмо ті закиди по черзі — на основі фактів.

Перший закид що гетьман був лише російським монархістом, є іншими словами твердженням що гетьман не був Українцем; не був українським державником, але общероссом-об'єдинителем. Притім міститься у тім і твердження, що гетьман був зрадливим Валенродом.

Закиди це дуже важкі, переважкі, а хто їх кидає, обов'язаний доказати їх понад усякий сумнів. Хто-ж ними кидає без серйозної думки доказати їх, той поступає нечесно, бо клеветче важко визначного Українця закидуючи йому зраду. Хто-ж кидає ті закиди

публично в газетах чи на вічах осьтак із злоби, знаючи що вони брехливі — є просто неосудними людьми що не варті довіря громадянства. Це невідповідальні шибайголови що самі не знають куди іти.

Віншого народу таке клеветання було би не можливе, бо інший нарід соромився би щоби оплюгавлювати того хто і був його державним головою і будівником обновленої великої української держави. Таке оплюгавлення понижує нас усіх та вчить наш загаль мішати з болотом кожний авторитет. Таке оплюгування державного голови України це оплюгавлювання самої історії України. Коли справді замаскований Валенрод, общеросс-царист, був гетьманом України, так що тоді варта така нація котра до такого допустила? Що варті ті українські соціялісти котрі з тим же гетьманом нераз переговорювали? Із зрадниками і Валенродами нема переговорів! А прецінь Винниченко та інші українські соціялісти (не згадуючи українських не соціялістів, як Леонтович, Стебницький, Прокопович, Чикаленко, Лотоцький, Єфремів, Шелухин, Коновалець і т. д.) не раз і не два переговорювали з гетьманом, а деякі з них були навіть міністрами, сенаторами тощо в його уряді. Винниченко, тодішній провідник українських соціялістів, заявляв тоді виразно що соціялісти не можуть кооперувати з буржуазним гетьманом, але що українські патріоти, не соціялісти, повинні вступити в кабінет та в адміністрацію гетьмана і помагати йому будувати українську державу. Як же можна казати потім що гетьман Москаль? Де є такий Москаль що будував би українську державу?

Дивно просто що цього не розуміють усякі духом руїни й анархії насяклі редактори та з упором повторюють свої клевети.

Збивати такий закид не потрібно — він так безмежно глупий. Хто-ж із здоровим розумом у голові повірить щоби потомок гетьманів України волів бути підручним царя аніж самостійним володаром власної 50-мільйонної держави? Гетьман Скоропадський був (і є) монархістом, але монархістом українським. Він хотів створити монархію, але українську (бо гетьманство це українська форма монархії). А українська монархія можлива лише як самостійна держава, окрема від Росії. Це-ж ясне.

Супроти цього всі ті низкі закиди нещирости та зрадливости гетьмана, упадають в цілоти і з соромом для авторів що ширять такі клевети. Думаючи так про гетьмана, вони показують лише свій низкий спосіб думання. Вони судять других по собі. Це й не диво коли взяти під увагу що українські соціялісти виховувались під впливом російських соціялістів серед котрих цвіло доволішнє прислужництво.

Вся родинна й особиста минувшина гетьмана завдає брехню такій клеветі. Він же працював для України навіть під соціялістичною У.Ц. Радою і дав тоді докази свого патріотизму не словами, а ділами. Що-ж він зробив для державности України як гетьман, про це розкажемо. Факти нехай говорять.

Тимчасом перейдемо ще інші закиди проти гетьмана щоби до них уже не вертатись. Ось так щодо його урядів, то їх було чотири: перший хвилевий Устимовича, другий що найдовше тривав, Лизогуба, і два останні короткотривалі — а саме другий кабінет Лизогуба, та останній кабінет, Гербея, з федеративною програмою. Три перші уряди стояли на принципі

самостійної України. В тім напрямі видали вони неодну урядову заяву та в напрямі самостійности dokonали ряд важних державних актів. Устимович і Лизогуб були Українці з лівобережних дворян. Устимович був українським народником козако-фільського типу, захоплений українською історією, фольклором та мовою. Він не був політик. Він був прем'єром лише кілька днів поки не сформувався кабінет Лизогуба.

Знову Федір Лизогуб був цілком іншим — реальним, творчим — типом. Походив із старого та дуже визначного козацького роду. Його батько був щирим другом Шевченка котрий часто гостював у Лизогубів. Старший брат Федора Лизогуба, Дмитро, був одним з головних провідників революційної партії «Народньої Волі» та згинув за те на царській шибениці. Федір Лизогуб був довгі роки головою полтавського Земства (начеб губерніяльного сойму), що було звісне із свого українського духа. Під його головуванням полтавське земство завело школи українського народнього мистецтва; збудувало земську палату в українському стилі і з українськими написами; видало збірники українського орнаменту; зорганізувало в Полтаві український музей; уладило ювілей Котляревського і поставило пам'ятник Котляревському (1902 р.) та дало почин до здвигнення пам'ятника Шевченкови у Києві. За Лизогубового головування земство кілька разів ухвалювало домагання української мови у школах на Україні. Коли цар Микола II приїхав до Полтави (1909), Лизогуб, витаючи царя як голова земства, зазначив у довшій промові, що це витають царя в українським національнім будинку; що Полтава лежить в серці України; що український нарід має свою

власну мову і культуру, які цінить і любить; та що на знак цього той будинок здвигнутий в українському стилі та має українські написи. На ті часи це була відвага. Цар вислухав мовчки тієї заяви (бо не мав що відповісти!), а міністри що окружали царя, душили злобу в собі. Остакий муж був прем'єром двох урядів гетьмана Скоропадського. А тепер всяка мізерія вмовлює в несвідому українську публіку що Лизогуб був «малорос» та що його кабінет був «російського» духа!

А тепер пригляньмось обом кабінетам Лизогуба. у першій з них, що обняв керму 3 травня, 1918, було 13 міністрів, з чого рішучими заступниками української державної думки було вісьмох: Лизогуб, Дорошенко, Василенко, Бутенко, генерал Рогоза, Любинський, Зіньківський та Ржепецький. з них три перші були звісними українськими діячами ще довго перед війною, чотири дальші були також щирими Українцями, а лише один Ржепецький (славний банкір, міністер фінансів) був по батькові Поляком, а Українцем по матері — але всетаки рішучим українським державником. з п'ятох оставших міністрів один був Жид (Гутник, міністер торгівлі), один Москаль (Колокольцев), один з роду Німець (Ваґнер), а два Українці «малороси» (Соколовський та Чубинський, син славного українського діяча й етноґрафа Павла Чубинського). Головні пости в кабінеті (прем'єрство, внутрішні справи, закордонна політика, армія, просвіта, церква, комунікація та фінанси) були в руках заступників українського курсу що деякі становища одержали не Українці, це природно. Те зроблено ради позискання національних «меньшин» (Жидів, Москалів, Німців, Поляків) для ідеї української

держави. Подібно тепер у чесько-словацькій державі є міністри Німці (побіч Чехів і Словаків). Це розумна політика. І У.Ц. Рада держалась того принципу та тільки вже (своїм звичаєм) переборщила, бо створила окремі «національні» міністерства. Гетьманщина так далеко не ішла і не творила окремих міністерств для «меньшин», а тільки покликала визначні одиниці з «меньшин» на фахових міністрів. Цим робом була збережена єдність української влади, а «меньшини» почувалися вдоволені.

Додати би ще що споміж «товаришів міністрів» (віцеміністрів або асистентів-секретарів) майже всі були з роду Українці, а чимало з них були тісами що були за У.Ц. Ради, а потім і за Директорії. (Мазуренко, Буковинець Галіп, Галичанин Лукашевич, Бородаєвський, Мирович, Яковенко, Холодний і т. д. — як бачимо — навіть соціялісти). Отже де тут «російський» характер Лизогубового уряду?

Хто в ті часи жив у Києві, дуже добре знає що така балачка про «російськість» уряду Лизогуба то пуста, безосновна видумка, пущена у світ нароком українськими соціялістами та іншими руїнниками. Хто тоді бував у Києві по українських міністерствах, може посвідчити що в міністерствах, закордоннім, воєнним, шляховім, освітнім, здоровлянім і т. д., увесь дух був український та урядували там по українськи (хоч із труднощами, бож урядовці — що й не дивно — переважно не знали української правничої чи фахової термінології!).

Не Гетьманець

(Дальше буде)

(Дальше)

Другий кабінет Лизогуба, що увійшов в урядування 24 жовтня, 1918, був складений в порозумінні з «Українським Національним Союзом», організацією всіх українських партій під проводом Винниченка. Той кабінет складався з 14 міністрів, з яких 10 були здецидовані Українці, а 11 були українські державники. З них 5 (Лотоцький, Стебницький, Вязлів, Леонтович та Славницький) увійшли з рамени і на жадання У.Н. Союзу, а 6 інших перейшли з попереднього кабінету (Лизогуб, Дорошенко, Рогоза, Бутенко, Любинський, Ржепецький). Поза тим був один Москаль (Гербель) і два Німці (Райнбот і Мерінг). На жаль той кабінет не простояв довго, а це з двох причин, раз тому що вибухла в Німеччині революція й аліанти готовились заняти Одесу, а друге, тому що Винниченко і Микита Шаповал, провідники У.Н. Союзу, ще місяць перед упадком Німеччини вирішили були вчинити повстання проти гетьмана. Це вони й зробили в порозумінні з російськими большевиками, а саме з Раковським та з Леніном. Ота їх змова з Москалями (з вересня, 1918) носила всі прикмети державної зради, бо вони змовлялися з ворогами України проти уряду України. **Винниченко і Шаповал, як провідні члени У.Н. Союзу, з одного боку, посиляли членів того «Союзу» до гетьманського кабінету, а з другого боку — поза плечима цих членів змовлялися проти тогосамого кабінету з московськими большевиками!** Чи можна

собі уявити більшу нелояльність, лукавство та дволичність?!... Значить, та змова і повстання готовились заздалегідь до упадку Центральних Держав, коли ще гетьман ані не думав про «федерацію», але навпаки обсадив кабінет визначними Українцями, представниками У.Н. Союзу...

Заскочений такими двома несподіванками, гетьман побачився у скрутнім становищі. Він мусів тоді вже шукати порозуміння з аліянтами. Представники аліянтів просто відповіли йому 7 листопада, 1918, що **аліантські держави (бувши союзниками Росії) самостійної України не признають, а хибя лише автономне українське гетьманство у федерації з Росією**. Всемогучі тоді вже аліанти зажадали від гетьмана щоби усунув «ґермано-фільський» кабінет, а покликав новий, проти німецький. Зокрема аліанти звертались ворожо проти Лизогуба і Дорошенка. Рівночасно, в тих же самих днях, з початком листопада гетьманови сповістили що Винниченко як провідник У.Н. Союзу перемовляє Січових Стрільців під командою полковника Коновальця зачати повстання. Гетьман побачив себе оточеним небезпеками, ворогами та змовою своїх. Німці покинули Україну, на У.Н. Союз і на Січових Стрільців — як показувалось — не можна було числити, большевики насувались з півночі, Поляки стали наступати на Галичину і Галичани просили в гетьмана помочі, аліанти забрали українську флоту і готовились заняти Одесу.

Гетьман мусів рішатися швидко. Щоби ратувати те що можна, а саме щоби позискати собі аліянтів, він рішився стати на принципі федерації українського

гетьманства з Росією (цебто відновити Переяславську умову з 1654 року) — як того ждали аліянти. Тому саме відпустив він кабінет Лизогуба, а покликав новий кабінет, милий аліянтам, під проводом С. Гербеля в (14 листопада, 1918). На 15 членів того кабінету 9 були родом Українці, з чого кількох були звісні як свідомі Українці (Кистяківський, славний український вчений Науменко, Любинський, Афанасіїв); три були Німці; кількох (неясних «малоросів», а самий Гербель був Москаль, роджений на Україні.

Кабінет оголосив заяву де зясував таку програму:

- 1) Збереження української державности;
- 2) Федерація з Росією;
- 3) Скорє скликання українського парламенту;
- 4) Скорє переведення земельної реформи.

Але з того всього нічого не вийшло, бо ще день передтим вибухло повстання у Білій Церкві під проводом соціялістичної Директорії (Винниченко, Петлюра і т. і.).

Покликання кабінету Гербеля та декларація федерації з Росією були безперечно політичними помилками, бо події гнали лискавкою й аліянти гетьманови помочі дати не вєпіли, а ті два акти дали лиш соціялістичним противникам гетьмана матеріял в руки для агітації проти нього. Директорія зачала була повстання в порозумінні з Москвою ще передтим з мотивів соціяльних. Це неправда що вона зачала повстання, тому що в гетьман покинув принцип самостійної України, як то опісля писали. Але коли появилась та федераційна заява гетьмана. Директорія — цебто соціялісти скористали з того і заявили буцімто вони тому зачали повстання, бо гетьман

«зрадив». Через те і націоналісти та навіть гетьманці по провінції подальше від Києва що не знали правдивих фактів та правдивого розвитку подій, залишили гетьмана і перейшли на сторону Директорії. Разом з тим у самім Києві жидівські і російські большевики зачали виступати збройно.

Гетьман бачив що справа пропала і 14 грудня, 1918, оголосив таку заяву:

«Я, Гетьман усієї України, на протязі семи з половиною місяців прикладав усіх своїх сил щоби вивести край з того тяжкого становища в яким він перебуває. Бог не дав мені сил справитись із цим завданням — і нині я, з огляду на умови, які тепер склались, керуючись виключно добром України, відмовляюсь від влади. 14 грудня, 1918, місто Київ.

«Павло Скоропадський»

Зложивши владу, гетьман покинув опісля Київ разом з німецьким корпусом та дістався з Німцями до Берліна. З його колишніх міністрів деякі живуть нині на чужині (Дорошенко, Славинський, Лотоцький і інші), деякі померли на чужині (Леонтович, Бутенко, Липинський і інші), а деякі, як перший премієр Устимович, міністер мистецтва Петро Дорошенко, Воронович, Науменко і інші згинули з рук большевицьких банд. Де дівся Лизогуб, ніхто не знає. Мабуть також згинув від большевиків. Колись, як історія буде писатись безсторонними, справедливими людьми, імя Федора Лизогуба буде записане на її сторінках, як одного з найкращих синів України. а сьогодні як казав великий приятель Лизогубового батька —:

Ніхто й хреста не поставить
І не спомяне...

На оправдання федеративної заяви гетьмана з 14 листопада, 1918, треба сказати ось що:

1. — Вона була вимушена погрозами аліантів, а не добровільна.

2. — В те примусове положення загнали гетьмана тайні інтриги українських соціялістів і большевиків і загроза їх повстання.

3. — **Гетьман вважав ту «федерацію» з неіснуючою монархічною Росією за недійсну, нереальну і без будучини.** Він думав добути поміч аліантів, скріпити Україну мілітарно, відперти большевиків і своїх руйників, а потім — маючи уже армію і добрі взаємини з аліантами, добитися признання самостійної України. Історичні події що опісля наступили, показують що якби не повстання так званої Директорії (т. є. соціялістів) і якби гетьман був вдержався, то не було (і нема!) з ким «федеруватися», бо в Москві донині сидить большевія!

4. — Вкінці не можна забувати що гріхом «федерації» грішили (і то нераз!) і Грушевський, і Винниченко, і Микита Шаповал, і Петлюра, і вся У.Ц. Рада. Вони всі держалися Москви, як репях кожуха аж до так званого четвертого універсалу коли їх большевики викидали з Києва і коли У.Ц. Рада «з жалем» (!!!) оголосила самостійність України.

Такої ганебної декларації самостійности не знає історія жадного другого народу. **«З жалем»!** —

Це консеквентно! Українські соціялісти, ще від Драгоманова, все заявлялись за федерацією з Росією,

а домагання самостійности України яке поставили Міхновський, Шемети, Липинський — звали «буржуазним шовінізмом».

Опісля — перед упадком Петлюри — Грушевський та Винниченко поїхали з чолобитнею в Харків знову «федеруватися», а небіщик Микита Шаповал ще недавно «федерувався» у Празі з російськими соціялістами-революціонерами в «Союз Сходу Європи». Виходить — соціялістам вільно «федеруватися» і сто разів, коли захотять; це не гріх, ні! Це «братання» з «пролетаріатом». Але як гетьман раз, із крайного мусу, «федерувався», так він вже «зрадник». Ось яка соціялістична правда!

Ось так і вияснений вже і третій закид, а саме справа федерації.

Не Гетьманець

(Дальше буде)

(Дальше)

Яка то була «планомірна праця по будованні державности» та яку «державність» мав гетьман на думці, це видно з його Грамоти яку оповіщено 22 жовтня, 1918. Вона задовга щоби її тут усю наводити, але головні її думки такі:

Вже пів року минає, як гетьман обняв владу. За той час зроблено багато **«для закріплення Нашої Держави, як самостійної і незалежної Держави»**. Здобуто визнання союзних держав. **«Стоячи на ґрунті незалежности Української Держави**, ми сподіваємося признання суверенітету нашого й іншими державами». Видано ряд законів для **закріплення державности України**. Отже: створено Державний Сенат, засновано два українські університети, видано закони про Українську Академію Наук, і Українську Академію Мистецтв; видано закони про організацію своєї армії і флоти, про вибори земські і громадські; заведено Державний Земельний Банк, — взагалі видано 400 різних законів.

А дальше переходить гетьманська Грамота до **земельної справи** і каже:

«Памятаючи що **земельне питання являється найголовнішим питанням**, котре прийдеться вирішити, Я, з перших хвилин обняття влади, **звернув особливу увагу** на те щоби було зібрано всі дані потрібні для правильного вирішення. Тепер ці підготовні роботи наближаються до кінця і через це Ми тепер находимо можливим **почати здійснення земельної**

реформи. Із цією метою Ми порішили **скликати особливу Наряду,** в котрій Ми особисто будемо головувати. **Завданням цієї Наряди є вироблення аграрного закону** на головних основах зазначених у Грамоті Нашій з 29 квітня ц.р. ... А саме: ... «повинно бути **утворено Державний Земельний Фонд із земель** скарбових, церковних і частин приватних власників. Метою реформ повинно бути **постачання малоземельним селянам і козакам України землі з цього фонду і утворення дрібних але економічно здорових селянських і козацьких господарств**».

Як бачимо, в аграрній справі гетьман стояв на двох здорових принципах:

1. Приватної земельної власности
2. Розбиття великих земельних комплексів на дрібні, самостійні господарства.

Ось і тут — як кажуть Німці — собака закопана!
Ось тут саме й є головна причина сліпої а злобної ненависти соціалістів до гетьмана. Гетьман бажав перевести земельну реформу на **особистих** основах, **скріплюючи селянську земельну власність** — а соціялістам захотілося скасувати всяку приватну власність і перевести так звану «соціялізацію землі». Так звані «соціялізаційні» закони про землю які видала У.Ц. Рада (а потім Директорія), були наскрізь большевицькі. Лише що ані У.Ц. Рада ані Директорія не мали часу того злочинного божевілья перевести в життя. Здійснили ті божевільні помисли аж російські большевики — а яке горе вийшло з того для українського народу, це нині всі вже бачать (і колишій українські «соціялізатори»). І ясне нині що якби наші

руїнники не були звалили гетьмана, то він був би перевів розумну земельну реформу, надаючи землю малоземельним селянам. І Україна була би сьогодні сильною, цвітучою державою селян хліборобів.

Що гетьман увесь час змагав до такої розумної земельної реформи, це видно ще із слідуючих актів:

1. — 30 квітня, 1918, гетьман заявив делегатам зїзду українських хліборобів-демократів що переведе-тьсѣя **«широку земельну реформу, направлену до того, щоби великі маєтки на законній підставі були подріблені у власність між хліборобами»**. (Знову тісамі два принципи: 1) розділ великих земель між селян і 2) приватна власність землі а не «соціялізація»!).

2. — Дня 21 червня, 1918, делегації хліборобів з кількох губерній гетьман заявив що **«виробляється такий закон** що наслідком того **великих маєтків більше не буде, земля передасться селянам, але не більше як 25 десятин на одні руки**, а купівля землі одною особою в ріжних місцях не буде дозволена». (Це просто радикальна реформа!) (І наші галицькі радикали не жадали іншого! Чого-ж чіпаються гетьмана всякі людці як п'яні плота?...).

3. — Гетьманська влада заложила Державний Земельний Банк, що закуповував землі від великих власників і парцелював їх між селян. Закон 14 червня, 1918, забороняв одній особі набувати більше землі, ніж стільки щоби в руках одної особи найшлось найбільше 25 десятин землі.

4. — На основі згаданої вже Грамоти з 22 жовтня, 1918, установлено **Земельну Комісію під проводом самого гетьмана для складення закону про земельну реформу**.

5. — Праці тієї комісії лягли в основу **Законопроекту про Земельну реформу**, виготовлену міністром земельних справ, здавна звісним українським патріотом Володимиром Леонтовичом. За тим проєктом: **вся велика земельна власність переходила примусово в руки Держави** (за невисоким викупом), **і мала бути розпарцельована між селян**. Ніхто не міг би мати більше як 25 десятин землі. Лише для цукроварень мали оставити землю конче потрібну під садження цукрових бураків, — але не вище 1,000 десятин на одну цукроварню. Це була така радикальна реформа що в жаднім краю на світі не переведено крайнішої. До Комісії що уклала и належали звісні українські патріоти: Володимир Леонтович, Евген Чикаленко, професор Воблий і т. д.

Чого-ж — питаєте — тоді чіпались і чіпаються ще всякі соціалістичні та анархістичні руйнники до гетьмана і твердять що він «ворог аграрної реформи і селянства», коли міжтим гетьман був за реформою і якраз був приятелем селянства?

А ось чого.

Гетьман одним почерком пера скасував «соціалізацію», ухвалену У.Ц. Радою — За тією «соціалізацією» вся земля (і селянська теж) ставала державною («соціалізованою»), а селяни сходили на пролетарів і могли лише арендувати землю (хочби свою бувшу власну) від держави або працювати на спільних фільварках. Очевидно такий закон був противний селянській власності і касував її. То був закон корисний хиба для чужого міського пролетаріату та і для горстки урядників (фільваркових комісарів), а цілком шкідний

для господарів селян. **Що розумніші селяни швидко зорієнтувались і тому стали проти У.Ц. Ради, а покликали гетьмана.** Темніші і бідніші селяни думали що то тільки панську землю «соціалізують» та що вони з того щось скористають. Вони — особливо цілком безземельні люди — кинулись місцями за намовою большевиків на панські двори та розграбили їх, повирубували сади, понищили двірські будинки, попалили бібліотеки, образи, порубали фортеп'яни тощо. Очевидно то не була жадна земельна реформа; то була звичайна собі грабіж.

Як настав гетьман, ті анархічні рабунки були стримані та наказано звернути, що заграблено («соціалізовано»).

Декуди грабіжники не хотіли виконати того. Тоді їх примушено, посилаючи на місце поліцію. Це ясне що держава є державою, власність власністю, а грабіж грабіжою. Упорядкована держава не буде терпіти масових рабунків та самовільної грабіжі. У.Ц. Рада терпіла це (хоч і пробувала стримати грабіж відозвами). Але У.Ц. Рада не мала сили. Бувши соціалістичною, У.Ц. Рада демаґогувала (хлополапствувала), та шукала прихильности якраз у тих грабіжників (бо в господарів через свою «соціалізацію» вона не могла дістати підпертя!).

Між тим гетьман не демаґогував й анархії не терпів. Розуміється що поліція не все поводитися з грабіжниками «по джентелменськи» та місцями била людий. Таких випадків було мало і таке трапляється і в найбільш упорядкованій державі. Не всі-ж поліцаї є ангелами-хранителями! Є різні люди між ними, а тим більше

вчасі революції. Але гетьман усе наказував острє слідство, коли його сповістили про акти самоволі з боку поліці, та видавав накази поводитись по людськи. Але всякі «соціалізатори» зробили його «ворогом аграрної реформи». Міжтим це безсоромна брехня.

Якої лукавої тактики уживали в боротьбі соціалістів проти гетьмана, можна зрозуміти хоч-би з такого прикладу.

Міністром земельних справ у першому кабінеті Лизогуба був Василь Колокольцев, поступовий дідич з Харківщини та вчений агроном, що звісний був як прихильник практичного піднесення селянства. Він погоджувався з гетьманським планом земельної реформи в цілості. Як він обняв земельне міністерство після соціалістичного міністра У. Ц. Ради, застав те міністерство обсажене самими соціалістами (ес-ерами). Коли Колокольцев заявив їм що він не признає «соціалізації», а стоїть на становищі особистої селянської власности і парцеляції панських дворів, соціалісти-урядники засаботували: що правда — ходили до бюро і брали плату, але нічого не робили, ані пером не рушили, лише раду радили. Колокольцев погрозив їм, а — коли не допомгло прогнав кількох авантюрників із служби. Тоді всі решта їх товариші застайкували, а соціалістичні газети наробили гвалту що Колоколців «викидає Українців».

Не Гетьманець

(Дальше буде)

(Дальше)

Між тим то була безсоромна брехня. Він і не думав нікого викидати, а вони самі провокували чоловіка. Колокольцев дав їм час вернутись до служби або ні так йти собі геть. Часть страйкарів вернулася, а частина ні. Колокольцев мусів на їх місце набрати нових урядовців. Як не стало здібних до тієї роботи Українців, брав фахівців (аґрономів) з Росіян, Поляків, Німців. Тоді соціялісти знову закричали що він «русифікує» міністерство. Ось які «соціялісти» нараз з них поробились!

Таких прикладів, як соціялісти з божевільним засліпленням кидали гетьманови перешкоди в будуванні держави, можна навести сотки. Треба дивуватись на послідовність та витривалість гетьмана, що в таких обставинах вів до видержати понад шість місяців, завести лад і порядок, оснувати стільки великих установ та видати стільки розумних законів.

З наведеного ясно, що гетьман мав найкращі і найщиріші наміри, як щодо будови самостійної України так теж і щодо земельної реформи. Те що розпущено про нього начебто він був «Москаль» та ворог селянства, була тільки безсовісна партійна агітація. Те називання гетьмана «Москалем» та ворогом народніх мас дуже пригадує подібну тактику ворогів Виговського і Мазепи. Їх також називали «Ляхами», «кармазинами», «панамидуками». Це стара пісня української анархії на Україні.

Чи не говорено подібного навіть про Хмельницького? Чи не співає «народня пісня» про найбільшого гетьмана України

Бодай Хмеля Хмельницького

Перша куля не минула...?!

Чи не зривались бунти демаґогічних козацьких старшин (Гладкого і товаришів) та селянської черні проти великого гетьмана? Лише що Хмельницький і товариші хотіли збунту — Переяславі зібралась раз «чорна рада» та викрикувала щоби Богдан зложив булаву, гетьман вийшов до них з булавою і кількома ударами її повалив кількох головних ревунів з поторощеними головами; решта розбіглась. Коли полковник Гладкий і товариші хотіли збунтуватися, спираючись на черні, гетьман Хмельницький звелів відрубати їм голови. Що більше; Хмельницький (а таксамо — Виговський і Мазепа) мусіли вислати карні експедиції по селах, аби спинити грабунки та приневолити маси до ладу, віддавання повинностей і т. д. У Хмельницького та Виговського була для усмирювання бунтів занархізованої черні окрема гвардія з 10,000 наємних Татарів, котрими за Хмельницького командував Шотландець (Скачмен), полковник Факс. А в Дорошенка і Мазепа були знову полки наємних «сердюків» для того. А чи не мали знову большевики наємних полків Латишів, Мадярів (з бувших полонених!) та Китайців, щоби ними присмирятимаси?

Чому ж тоді гетьманови Скоропадському робити закиди що він хотів стримати анархію, яка руйнувала молоду державу? Будова своєї держави це не сентиментальна театральна мелодрама, не ухвалювання вічених резолюцій та не дозволювання якому шибайголови робити бешкети. Це важке, серйозне, а дотого часто суворе та кроваве діло. Коли можна зробити який закид Скоропадському, то такий що він був замягкий для різних руйників — тому що то «свої люди», бо то «Українці».

Що гетьман Скоропадський хотів працювати разом із звісними українськими патріотами, а навіть з українськими соціялістами над будовою української держави, на це є чимало фактів. Він не раз і не два пропонував їм вступити до кабінету, до його уряду. Ось так зараз після перевороту з 29 квітня 1918, таки тогосамого дня, тимчасовий прем'єр, Микола Устимович, відвідав з наказу гетьмана ряд звісних українських діячів і запропонував їм участь у кабінеті. **Та вони відмовились**, одні задля своїх соціялістичних симпатій (як Єфремів, Ніковський тощо), а інші просто «страха ради Юдейська», боялися встрявати в політику в такі непевні часи. Тоді гетьман на другий день доручив переговори старому українському вченому професорови Миколі Василенкови (членови Наукового Товариства імени Шевченка у Львові і Українського Наукового Товариства у Києві, авторови многих праць з історії України; під большевиками він був на якийсь час головою Української Академії Наук у Києві). Професор Василенко в розмові з кореспондентом Київської Мисли (напів соціялістичного жидівсько-російського денника) заявив тоді, що гетьман наказав йому що **«про правий кабінет не може бути й мови, що склад уряду повинен бути лівий, земельна реформа має бути переведена в напрямі розділу великої земельної власности між селян і що має перевестись національне відродження України»**.

З такою програмою Василенко звернувся до українських «партій», головно до так званих соціялістів-федералістів під проводом Єфремова. Проф. Василенко запропонував їм такий кабінет: прем'єр Василенко (український конституційний демократ), фінанси —

проф. Бернацький (у. к. д.); військо — Славинський (український соціаліст-федераліст); закордонні справи — Лоський (у. с. ф.); освіта — Прокопович (у. с. ф.); внутрішні справи — Лизогуб (у. к. д.); харчові справи — Соколовський (у. к. д.); торгівля — Феценко-Чопівський (у. с. ф. бувший міністер У.Ц. Ради); земельні справи — Києницин (зем. кд.); судівництво — Шелухин (у. с. ф.); праця — Ніковський (у. с. ф.); здоровля — др. Любинський (Укр. Нар. Громада); шляхи — Бутенко (Укр. Нар. Громада). Як бачимо — наскрізь український кабінет.

Всі «партії» (соціалісти-федералісти, соціальні демократи, соціалісти-революціонери і соціалісти-самостійники) зійшлись тоді на нараду. Винниченко палко умовляв так званих соціалістів-федералістів (ес-ефів) вступити до кабінету, але ті не хотіли, одні з доктринерства а другі з браку горожанської відваги. Вкінці парада ухвалила звернутись не до гетьмана а до — німецького генерала Ґренера, шефа штабу німецької армії на Україні (тогосамого що недавно ще був у Німеччині міністром війни). Була це очевидна образа для гетьмана, а свідоцтво політичного убожества для українських соціалістів, що не соромились піти на скаргу на свого гетьмана до чужого генерала. Та поведінка була тим більше нетактовна та дівтацька що вони заявили Ґренерови, що готові вступити до кабінету гетьмана, як признає у принципі що Україна є «республікою», що найвища влада належить «Державній Раді», складеній з представників партій, а що гетьман є лише президентом республіки.

Генерал Ґренер заявив їм про те що та справа належить не до нього, а до гетьмана, і що він (Ґренер)

у внутрішні справи України мішатись не може, але може переказати їх заяву гетьманови. Він висловив також думку що українські партії трохи запізно похопилися що їм зробити, бо кабінет уже складається. Це було дня 2 травня, 1918. І справді то було запізно. Гетьман не міг ждати безконечно поки «партії» (цебто малі жмені інтелігентів) набалакаються доволі і надумуються. Зрештою їх безтактне поведіння, що вони вдалися до **чужого** генерала, а із **своїм** генералом говорити не хотіли, вразило гетьмана до живого. Вкінці гетьман і так не був би прийняв їх умов, бо він «республіки» на Україні принципово не признавав. На тім той інцидент скінчився. Виявилось, що так звані соціялістичні «партії» (генерали без армій!) не мали політичного змислу ні за зломаний шеляг.

Такийсамий брак усякого зрозуміння ситуації виявили українські партії й опісля ще кілька разів, коли до них звертався з пропозиціями взяти участь в уряді. Остак українські ліві «партії» нарікали що становища губернаторів обсаджені дуже «правими» людьми з бувших царських урядовців, ще й до того деякими такими, що — хоч були добрими управителями — але до українства ставились або рівнодушно або неохоче. Тоді міністер внутрішніх справ, Кістяковський, звернувся з пропозицією до різних, звісних Українців з партії «ес-ефів», пропонуючи їм місця шефів департаментів міністерства, губернаторів, старостів тощо. **Але ті Українці-патріоти тих пропозицій знову не прийняли.** Значить, українські партії винили кабінет Лизогуба за «не-українську обсаду адміністрації», а коли той кабінет хотів обсадити адміністрацію звісними Українцями, тоді тісамі «партії» засаботували.

— «Ні в кут — ні в двері», як каже пословиця ...

Зрештою позитивні акти державні, dokonані гетьманом і його урядом, найліпше засвідчать, які були його плани й наміри. Наведемо тут лише що головне. А хто хотів би цю справу перестудіювати основно, нехай прочитає жерельну історичну працю професора **Дмитра Дорошенка «Ілюстрована Історія України, 1917 – 1923 рр». II том «Українська Гетьманська Держава, 1918 р.»** Ужгород, 1930 р. 424+86 сторін вісімки, з многими ілюстраціями.

Ось що важніші державно-творчі акти і заяви, dokonані гетьманом і його урядом:

1. — **«Закон про тимчасовий державний устрій України» з 29 квітня, 1918**, котрим установлено гетьманську владу, громадянські права (волі особи і право законного суду, право домашнього спокою, свобода переселення, зарібку, праці, майна і виїзду закордон, свобода зібрань, слова, друку й орґанізацій), установлено Раду Міністрів, Фінансову Раду і Генеральний Суд.

2. — **Закон про Верховну Управу Держави на випадок смерти, тяжкої хвороби або побуту поза межами держави, Гетьмана**, на такі випадки установлено колегію з 3 членів.

Не Гетьманець

(Дальше буде)

ЗА ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В АМЕРИЦІ

(Дальше)

3. — Дня 19 травня, 1918, гетьман явився на торжественнім відкритті Українського Клубу, що складався із самих звісних українців патріотів. Голова клубу, пані Старицька-Черняхівська (дочка славного драматурга Михайла Старицького), привитала гетьмана висловом надії що він закріпить самостійність України. **Гетьман відповів що він буде вести політику на демократичних основах і в дусі самостійности України.** Зібрані прийняли ту заяву горячими оплесками. Вчасі святочної вечери що наступила, гетьман сказав промову в якій заявив що **«доложить усіх сил щоби закріпити самостійність України».**

4. — Дня 29 червня, 1918, гетьман сказав до делегації учителів, яка явилась у нього, що час **250 літ життя України з Москвою був «тяжким ярмом національної неволі українського народу».** (Так говорить «москвофіл-царист»! Московська політика централізму і помосковлення — говорив гетьман — довела до того що український нарід забув, хто ми і чиї ми діти. Більшість синів України соромились назвати себе Українцями і вживати рідну мову. Після революції державну владу на Україні захопили невідповідні люди, що безладдям загрожували існування незалежної України. Тому **щоби ратувати самостійність України,** гетьман як вірний син України обняв владу у свої руки. — **«Не про себе турбуюсь, а про**

те щоби жила вільна й незалежна, самостійна Україна» — говорив гетьман, та закінчив свою промову окликом:

— **«Єдиній, незалежній, вільній Україні слава!»**

5 — Дня 6 липня, 1918, гетьман явився на нарадах **Українського Церковного Собору** (зложеного з усіх православних єпископів України) і заявився рішучо за **самостійною українською православною церквою**. Між іншим гетьман сказав: «Розквіт національного духовенства це **розквіт вільної Української Держави**».

6. — Дня 10 травня, 1918, цілий кабінет Лизогуба видав декларацію, в якій спростовано розпущені соціялістами клевети, що гетьман хоче привернути самодержава, що його уряд реакційний, що він відбере народови свободи; не думає переводити земельної реформи і загалом що це влада ворожа українській нації та самостійности України.

Декларація кабінету п'ятнує і чуток кияк нечесні способи партійної боротьби. Натомість декларація заявляє що **«гетьман це втілення в історичній, національно-українській формі ідеї незалежної та вольної України»** та що уряд гетьмана буде проводити ту ідею в життя. Декларація заповідає **земельну реформу** дорогою вивласнення і парцелації великої земельної власности між селян, підпору робітничих професійних спілок (юній), пошанування громадянських свобод і т. д.

7. — Міністерства кабінету Лизогуба старались проводити «українізацію» державного апарату щодо мови. Ось так тимчасовий військовий міністер генерал Лінгав (Німець меноніт з України) розпорядком з 15

травня, 1918, наказав **усе діловодство вести лише по українськи** і зорганізувати курси українознавства для тих урядів, що не добре володіли українською мовою. Дня 17 травня, 1918, такийсамий **наказ про українізацію** видав міністер шляхів Бутенко. Читаємо там: (**«Наказую твердо пам'ятати що в Українській Державі державною мовою є українська»...** «Зносили з міністерством мають вести **лише в українській мові**... Всі оголошення і розпорядки писали в українській мові» і т. д. і т. д.). Міністер судівництва Чубинський заявив що «буде **переводити українізацію в судах** поступенно» та що створив комісії для вироблення української судової термінології (слів). Дня 26 липня, 1918, міністер почт і телеґрафів видав розпорядок, що **урядовою мовою почт і телеґрафів є лише українська**».

8. — В розмові з кореспондентом німецького денника Берлінер Таґеблат, дром Ледерером, гетьман заявив що чутки розпущені його ворогами начебто він є прихильником федерації з Росією та противником аґрарної реформи є цілком невірні. Гетьман заявив твердо, що він **«Українець з роду і переконання»**, що він бажає **«закріпити самостійність України»** та бажає перевести **«далекосяглу земельну реформу»**, але противний «соціялізації».

Тих наведень доволі гадаю — щоби пізнати погляди і наміри гетьмана.

Треба було би хиба написати цілу книжку щоби переказати все що позитивного зроблено за короткотривалого правління гетьмана для закріплення і розбудови української держави. Тому перейдемо тут лише що найважніше.

У царині закордонної політики, якою кермував звісний здавна український діяч, патріот і вчений історик, професор Дмитро Дорошенко, належить занотувати такі важніші акти.

1. — При міністрі закордонних справ (Дорошенкови) установлено Раду Міністерства, до якої увійшли: професор міжнародного права Київського університету Оттон Айхельман (Німець-українофил), старі члени Української Громади Іван Краськовський і Олександр Карпинський та звісні українські діячі: Олександр Шульгин, Максим Славинський і др. Лонгин Цегельський (Галичанин). Радниками при міністрі іменовано звісних Українців дра Евмена Лукасевича (Галичанин), Артима Галіпа (Буковинець) та Миколу Ткаченка. Вже та обсада вказує що політика закордонного міністерства мусіла бути наскрізь українська, самостійницька. Ніхто чейже не повірить, щоби Славинський, Шульгин, Лукасевич, Цегельський і т. д. повели «москвофільську» політику.

2. — Закордонні посольства України обсаджено звісними українськими діячами. Послом у Берліні став Федір барон Стейнгел, довголітній член Української Громади в Києві, бувший голова української посольської громади (клубу) в першій Державній Думі (1907) та заступник голови Українського Наукового Товариства у Києві. Послом у Відні призначено звісного українського діяча й ученого-історика, Вячеслава Липинського. Послом у Софії іменовано Олександра Шульгина. Послами у Швейцарії і Фінляндії були др. Евмен Лукасевич і Константин Лиський, звісні українські патріоти. Персонал тих посольств також був складений із звісних Українців. Чи так обсаджувано би

посольства, якби гетьманський уряд справді думав вести не українську політику, як це клеветуть ще нині (хочби і в Злучених Державах) різні соціялісти?

3. — Гетьманський уряд насававав на ратифікацію (затвердження) Берестейського договору осередними державами і справді добився тієї ратифікації від Німеччини, Туреччини і Болгарії. Як звісно, у тім договорі визнана самостійність України. Чи москвофільський уряд дбав би про те щоби другі держави ратифікували самостійність України? Вже хочби з того видко що закиди соціялістів чиста напасть, видумка та клевета.

4. — Переведено мирові переговори із советською Росією з метою: 1) добитись визнання самостійності України Москвою; 2) поширити границі України та 3) добути як найбільші користи для України при розділі державного майна (зеліниць, копалень тощо) та довгів бувшої царської імперії поміж Росією й Україну. Головою мирової делегації із советського боку був Християн Раковський, а з української сторони звісний український патріот-діяч, сенатор Сергій Шелухин. Переговори довго затягались, бо Росія не хотіла признати Україні деяких граничних земель, на які Україна насавала, як Мозирщина, Гомельщина, північна Чернигівщина, південна Курщина і південна Вороніщина. До України мали належати всі українські території на межі з Московщиною та ще деякі повіти заселені Білорусинами. Сьогоднішні межі советської України **далеко не досягають меж України за гетьманщини**. Чи москвофільська влада побивалась би в так за влученням всіх українських земель в українську державу за поширення границь України? Хто поврить в таке безглузне твердження?

5. — Гетьманський уряд піддержував живі зносини з Донщиною (цебто з так званим Донським Козацьким Війском). В тій ціли вислав посольство до Дону і приймав посольства від Дону. **Заміром гетьмана було втягти Донщину у федерацію з Україною.** Отаман Донщини генерал Краснов, думав одначе про відбудову монархічної Росії, хоч багато Донців бажало собі самостійности. **Гетьманський уряд не хотів входити в зносини з Доном, який змагав назад до неділимої чи федерованої Росії.** Доказом цього українська нота до Донщини з 8 липня, 1918, (підписана Лизогубом і Дорошенком). В ній сказано, що «**тимчасовий характер Донської державности котра мала би злитися з Росією, унеможлиблює Україні увійти в зносини з Доном**», і висказано надію що Донщина вияснить ту справу так, «щоби можна було встановити постійні взаємини між **суверенними** державами Дону і України». Чи так питала би московська влада?

— Вкінці між Україною і Доном заключено договір 8 серпня, 1918, де обі держави посполу признали себе «**незалежними і суверенними**» та заключили приязнь між собою. Дипломатичним заступником України на Дону призначено звісного українського патріота Славинського. Чи москвофільський уряд наставляв би на суверенність Донщини?

Не Гетьманець

(Дальше буде)

Для Української Вистави в Шикаго

Висе до півніця днів буде відкрито в Шинько Українська ставка в Українському Націоналі, разом з усією Світлою, такими.

Пів року перел ачнен 50 мільйонів шатів з кіної Амери, нирного світу, здохом американських Українців буде з ретивона Україна своєю добування культури. Це перший інститут України перел світом.

Одине лише діло, здохом Української Виставки не не здохом бо не підлягає потрібної фоні на решту салати за здохом та не підлягає, інститутів в світі.

...нашим допомогу у щедрих дарах на адресу:

З походу у Львові

Знімки режисора з походу у Львів, 1918 р.

кріпиться до стовпа, який тримає на собі всю конструкцію. Це дає змогу змінювати висоту стовпа, а отже, і висоту стелі. Крім того, стовп можна зрушити в бік, щоб змінити кут нахилу стелі. Це дає змогу змінювати кут нахилу стелі, а отже, і кут нахилу стелі. Це дає змогу змінювати кут нахилу стелі, а отже, і кут нахилу стелі.

7 травня

НАРОДНИЙ КОШТА

Є люди які пропалугуть поворот до народної новини. Є люди які вважають, що народно-історичне пережиток.

На мою думку правда по се-

Народна пошта повинна бути святковим одягом, бо ш буденьчому задогору.

Якби то було гарно козичбу було більше таких груп, як "спільнотупанники" з Мостів Велюх.

ДЕБІЛІТАДА

Ще сто, ще виласало десяти кривих. І конеш, пашти трудиш, праші і ф.

Старенький, синиє саша перелі своїм паролі,

ПАТРИСТИЧНА СОРОЧКА

Перше впадала в очі сорочка, а побиною нотім її адомішка.
Цілий перед і комір зашиті пориш, в на цім червоні аксентури і квічкі.
Під шеею два льни, трохи

Тільки лише усміхати

Допис
Галиктов
—
ДОПИС
ФІЛАДЕЛФІЯ, П
На Українських Вис

ДЕЛЕГАТИ	в Шинкаго
----------	-----------

Гурток хлопців стоїть, якби осторожно. Так і видно, що вони не учасники, а глядачі.

Підходжу, розпитую:

— Ми приїхали в делегацію, подивитися, чиє правда: чи тих хто нас, намагається...

На зібранні 21 привітав мене Провінція в фас, жертвувач \$15 на Університет у Шікаго. Краще, ніж здохли \$10. Разом виговіло до Української нової Корпорації в Шікаго.

Жертви злочини:

— Ти думаєш?
— Почнемо до кінця.
Значить, солідність селян-
ських делегатів, вірою що почека-
ли.
Як вернуться додому напев-
но будуть когось бити.

УКРАЇНЬСЬКА ХИТРИСТЬ

Походив із двору. Діточці одружилися на своїй сестричці, а її чоловік став хазяїном над усіма сестриними дітьми. Маки, волошки, лопухи, рута.

Що крок то щось новоче, що крок щось цікавоге.

На хіднику гадаємі ... син-

10 центів! Г. Бойко:
збірні від часів 60 ш
до 10,00 доларів.

ФІЛАДЕЛФІЯ, П

Піаніс у ліній

— Буди як Бог, як ангел.

— Це не тільки політична, але й економічна проблема. Ми не можемо долати її тільки політичними засобами. Це проблема людства, це проблема всього людства. Це проблема людства, це проблема всього людства. Це проблема людства, це проблема всього людства.

В Лондоні робити в

[illegible]

— говорю до мене сусід, — а

Із насамі ж єпископів, які брали участь у конференції, найбільше уваги заслуговує єпископ Іоанн (Войнич) з Волині. Як на нього найбільше впливали.

І аж насамі ж єпископів, які брали участь у конференції, найбільше уваги заслуговує єпископ Іоанн (Войнич) з Волині. Як на нього найбільше впливали.

Світло Економічних Кін

— (не буде)	Я кляну на своего сусида.	Ще не мала би утину, ре-
картости	Слова подложилый! — не присигу — ах зени здакази- сь, що протирає очі.	помисли не подородави гомоу! І пашань востане гив.

(Дальше)

6. — **Кубанщину вважав гетьман і його уряд частию України.** Вони змагали до того щоби втягнути Кубанщину до злуки а бодай до тісної федерації з Україною. Після революції, Кубанщина (Кубанське козацьке Війско) зорганізувалось як окрема держава. Головою Кубанського уряду був свідомий український патріот, отаман Л. Бич. в березні, 1918, большевики захопили столицю Кубанщини, Катеринодар, а другу часть Кубанщини заняли російські монархісти, Генерали Алексеев і Денікін, що ставились ворожо і до ідеї Кубанської держави і до ідеї самостійної України. Кубанська Краєва Рада мусіла втікати на Донщину та вислала своє посольство до гетьмана. В тім посольстві були три свідомі Українці Кубанці: отаман М. Рябовіл, члени Законодатної Кубанської Ради, Безкровний і Омельченко, а дальше Кавказець музулманин Султан Шагін Ґерай та два кавкаські Росіяни (Каплін і Скопцов). Коли вони явились на авдієнції в гетьмана, а гетьман у промові пригадав що Кубанці це потомки Запорожців та що вони **«лишились вірними синами Неньки України»**. Рябовіл та другі українські члени Кубанської делеґації укладали з міністром Дорошенком злуку Кубані з Україною. Російські члени Кубанської делеґації натомиць були проти того і мали потайні зносини з Алексієвом і Деникином котрі саме тоді рушили на большевиків (у Катеринодарі). Щоби білоґвардійців випередити, гетьман рішив вислати

українську дивізію генерала Натієва (15,000 мужа) з Харківщини на Кубань та захопити Катеринодар. Але Німці спротивились тому і заки з ними ведено переговори, генерал Алексієв здобув Катеринодар. Ось так на Кубані усадовилась тоді російська монархістична сила, ворожа Україні. Але вона не мала ще відваги касувати Кубанської автономії. Одначе Кубанський уряд мусів тоді оглядатись на Алексієва і Денікіна. Та він не зривав зносин з гетьманом. Навпаки! Він далі порозумівав з Києвом і переговорюював про злуку, в надії, що прийде відповідна хвиля перевести її. Та в листопаді, 1918, гетьман уступив. Тоді Денікінці скінчили коротко з Кубанцями Українцями. Рябовола та інших розстріляли. **Розстріляли і полковника Боржковського що був гетьманським делегатом до Кубанщини за «зраду Росії».** А наші соціалісти пишуть, що гетьман вів москвофільську політику! Чого ж тоді Москалі розстрілювали гетьманців?

7. — Гетьманська влада робила заходи **відібрати від Румунії Бесарабію**, котру Румунія захопила в березні, 1918, покориштувавшись тим що делегація У.Ц. Ради у Бересті не лише що не домогалась Бесарабії, але навпаки, признала Дністер за границю України (значить зреклась Бесарабією!). Коли ту справу порушили 15 березня, 1918, в У.Ц. Раді, самий голова, професор Михайло Грушевський, заявив дослівно: **«З української сторони ніхто не має претенсії на ті частини Бесарабії, в яких більшість молдаванська.** Мова може бути лише про ті території в яких молдаванська людність не має абсолютної більшости, цебто про північну частину Бесарабії і полудневу». Очевидно що то було цілком

наївне, дитиняче та схиблене становище. Дві третини населення Бесарабії є не молдаванські, а саме Українці, а потім Жиди, Росіяни, Німці, Болгари, Греки тощо. Вся та різнородна людність страшенно перемішана і лише по середині краю Молдавани в більшості. Не лише Українці але й Жиди, Росіяни, Німці і Болгари воліли належати до України. Значить дві третини населення бажали злуки з Україною, а навіть часть Молдован тягла до України. **В таких обставинах зрікатись хочби клаптя Бесарабії було непростимим гріхом.** Але щедра та великодушна У.Ц. Рада зріклась Бесарабії.

Гетьманський уряд зараз після перевороту з 29 квітня рішив заблокувати Румунію і тому 11 травня, 1918, вийшла заборона торгувати з Румунією (підписана міністрами Лизогубом і Гутником). Румунія окружена тоді голодними осередними державами та не маючи з нівідки довозу, зачала шукати помочі Австрії і Німеччини, а ті знову через своїх послів напірали на гетьманський уряд у Києві, доказуючи що У.Ц. Рада сама зріклась Бесарабії. Отой аргумент страшенно слабив становище гетьманського уряду. Не можучи задиратися з осередними державами, він мусів обмежитись на заяві що **Україна не признає анексії Бесарабії Румунією і що буде домагатися звороту того краю.** Але тимчасом гетьмана повалили соціялісти, — а Румуни держать Бесарабію донині.

8. — Подібна справа була з Кримом, якого **У.Ц. Рада зріклась у 3-тім Універсалі, а так само в Бересті!** Німці скористали з того і почали снувати якісь неясні плани щодо Криму. Вони хотіли створити там якусь неозначеного характеру державку, яку держала би

у своїх руках німецька армія. Німці хотіли також взяти у свої руки чорноморську флоту. За намовою Німців Татари з південного Криму проголосили що вони хочуть бути незалежні. Тоді Німці щоправда тієї татарської республіки не признали, але віддали правління Кримом тамошнім Росіянам під проводом генерала Сулькевича. Та кримська влада не скривала що вона за «неділимою Росією». Тому гетьман, як тільки обняв владу, звернувся до Німеччини з домаганням, щоби Крим прилучити до України. Тимчасом гетьманський уряд виасигнував значні суми гроша, щоби на самім Кримі вести українську пропаганду. Заложено там окремий український комітет, видавано три українські газети за ті гроші і т. д. Кримський білогвардійський уряд Сулькевича зачав тоді переслідувати цей український рух на Кримі. На це гетьманська влада відповіла блокатою Криму. Замкнула вивіз з України до Криму, а навіть здержала залізничу комунікацію з Кримом. Крим живе українським збіжем, а вивозить овочі, тютюн тощо на Україну. Матеріал до упакування овочів (коробки, стрижання тощо) Крим брав усе з України. Аж тут усе те увірвалося. У Кримі настала дорожня на хліб, а натомісць не було як і куди ви везти овочів. і Крим піддався! Кримський уряд прислав свою делегацію до Києва й у вересні, 1918, заключено передвступну умову федерації Криму з Україною. На основі цієї умови Крим мав належати до української держави як автономний край з власним соймом. В кілька днів після тієї умови Німці передали чорноморську флоту Україні і український прапор замаяв знову на Чорному морі. Та це не довго тривало! Самі божевільні українські соціялісти зруйнували гетьманство і Крим і флот та знову пропали.

Заходи гетьмана у справі Криму найліпше доказують що це клевета, начебто гетьман хотів відновити царську Росію. Якби то було правда, тоді — питаємось — чому гетьман примусив російського генерала Сулькевича піддати Крим Україні? ...

9. — в початку серпня, 1918, прем'єр Лизогуб відбув політичну подорож до Берліна, де мав ряд конференцій з німецькими міністрами. Ішло про ратифікацію Берестейського договору і про Крим. В обох справах Лизогуб добився успіху. Обі ці справи засвідчать знову що уряд Лизогуба заходив щиро скріпити державну самостійність України.

10. — З початку вересня самий гетьман виїхав до Німеччини та зустрівся з цісаром Вілгелмом II на замку Вілгелмсгоге коло Касела, дня 6 вересня, 1918. Перша розмова володаря України з імператором Німеччини тривала годину. Цісар декорував гетьмана великим хрестом Ордена Червоного Орла. Після тієї розмови був парадний обід, при яким цісар і гетьман обмінялись політичними тостами. Імператор витав по німецьки гетьмана як «справжнього представника українського народу». Та візита — говорив цісар — засвідчає «дружбу України з Німеччиною». Цісар заявив що «тішитись закріпленням самостійної української держави під розумною кермою гетьмана» та закінчив по ній окликом:

— Його Високости, Гетьманови України, гурра! гурра! гурра!

На цей тост Гетьман відповів по українськи, що він іменем своїм і України дякує за ці слова дружби. Україна прокинулась до нового, державного життя і вона вдячна цісареві й Німеччині за поміч. Закінчив гетьман окликом в честь цісаря:

— Його Величності Німецькому Імператорови: слава! слава! слава!

Після тих слів гетьмана цісар простяг руку до гетьмана і стиснув її щиро та довго. Після обіду цісар знову говорив з гетьманом сам на сам більше години. Опісля гетьман поїхав до головної квартири та відвідав маршала Гінденбурга і генерала Людендорфа, далі звідав великі військові фабрики Круппа та німецьку флоту у Кіл, де його вітав престолонаслідник князь Фрідріх Вілгелм. Наслідник престолу виголосив промову в честь України і її гетьмана, а війська банди заграли «Ще не вмерла Україна». Гетьман подякував по українськи.

Між побути у царя, в головній квартирі, у Круппа і в Кілі гетьман відвідував Берлін і мав політичні розмови з Німецькими міністрами. Коли гетьман являвся переїздом на вулицях міста чи в опері та галерейній виставі, публіка вітала його грімко окликами «Гох Україне!» (Слава Україні!). Німецька преса помістила статтю, вітаючи гетьмана як володаря дружньої України та бажаючи йому успіхів у будові самостійної України. Натомість преса альянських держав, польська і російська — прозивали гетьмана «германофілом». В кожному разі та візита гетьмана у царя Вілгелма піднесла повагу гетьмана у світі, а тим самим і скріпила становище української держави.

Не Гетьманець

(Дальше буде)

(Дальше)

З черги коротко треба ще розказати про заходи гетьманського уряду на культурному і військовому полі.

Міністром шкільництва в гетьманських урядах увесь час був український патріот та учений професор Микола Василенко. Як уже сказано, він був многі літа редактором одинокого перед революцією з 1907 року українського наукового місячника, «Київська Старина», опісля редактором Записок Українського Наукового Товариства в Києві і членом того товариства; далі членом Українського Наукового Товариства імені Шевченка у Львові, а вкінці президентом Української Академії Наук в Києві. Значить, щодо його випробованого українського духа нема сумніву. А все таки вчасі його перебування в гетьманському уряді українські соціалістичні газети весь час закидали що його міністерство веде «московфільську» шкільну політику.

Ті закиди були очевидно свідомо злобні, лукаві та клеветливі. Спирались на тім що Василенко (досвідна, вчена й тактовна людина), переводив українізацію шкіл поступенно та без насильства. Василенко розумів що нагле насильне переводження українізації середніх та вищих шкіл по більших, майже цілком зросійщених містах (як Харків, Одеса, Київ), викличе опір учеників, їх батьків і професорів, а тимсамим скріпить лише ворогів української держави. Тому Василенко доручив повну українізацію тих шкіл (гімназій, політехнік тощо) лише там де більшість учеників й учителів годилась на неї; а де

такої більшості не було, там він наказав що для українських учеників заводиться паралельні українські класи. У многих випадках Василенко запорядив скасування науки в російській мові у нижчих класах, коли у вищих докінчувано науку по російськи. В кождім випадку і в тих школах чи класах, де ще виїмково вчили по російськи, він наказав учити української мови, літератури та історії. В практиці вийшло таке що лише кілька виїмкових середніх та вищих шкіл на Україні осталися ще при російській мові, а у вище як 90% всіх шкіл Василенко завів без крику і без насили українську викладову мову. Росіяни по українських містах не могли нарікати, що їх «насилують», а російські школи самі вимирали і то на очах.

А всеодно те не охоронило Василенка від нападист українських соціялістів. Тісамі українські соціялісти що перед світовою війною держалися хвоста російських соціялістів та виклинали бл. п. Михновського, Липинського й інших за «шовінізм» (цебто за український націоналізм!) і що до 4-ого Універсалу У.Ц. Ради благоденствували у федерації з «братнім трудовим, великоруським народом», тепер знечевя стали горячими націоналістами, а то й шовіністами. Тісамі пущьвірки що ще в пеленках були, як Василенко сидів у царській тюрмі за українство, нападали тепер Василенка у газетах як на «москвофіла» та репетували що він «не допускає українізації», що «іде на руку русифікаторам» і т. п. Очевидно все те було злобне лукавлення та клевета.

Тим більше злобна і перфідна була ця соціялістична кампанія проти Василенка, бож він обнявши міністерство освіти після У.Ц. Ради, лишив увесь персонал того міністерства, зложений із самих

звісних Українців. Вистане навести лише імена: І. Стешенко, проф. Зайців, проф. Сушинський (опісля перший ректор першого українського університету, заложенного гетьманом!), проф. Синявський, проф. С. Ф. Русова (славна діячка на полі педагогії що живе тепер у Празі), Ол. Вилинський, А. Лещенко і т. д. Оце було те міністерство що за словами соціялістичної преси нібито вело «москвофільську» політику.

Таксамо комісари народньої освіти по всіх губерніях лишились ті що були за У.Ц. Ради. Їх назначили були попередні міністри освіти з рамени Ради — згаданий уже Стешенко та відомий патріот Вячеслав Прокопович, що був опісля закордонним міністром за Петлюри, а тепер веде париський осередок бувшого петлюрівського уряду в Парижі та редагує там «Тризуб». Взагалі міністерство освіти було за У.Ц. Ради одиноке, що було як слід зорганізоване та ведене. Але це була не заслуга соціялістів, тільки якраз націоналів, а головно В. Прокоповича. Василенко так і не зміняв персоналу, назначеного Прокоповичем.

Обнявши міністерство освіти Василенко оголосив програму своєї праці (9 травня, 1918). Згадавши що то міністерство велося **«в глибоко національнім напрямку»**, Василенко заявив що це **«мене як Українця завжди радувало, бо я вважаю що школа це єдина певна підвалина народнього розвитку»**. А дальше він каже: **«Це не мій лиш особистий погляд; таку думку має нинішній Уряд».... Я бажаю найширшого і найглибшого розвитку української школи»**. Тепер мене обходить дуже справа українізації».

Розповівши коротко що він вважає своїм завданням притягти до українства буржуазію (цебо

середню, городську верству) на Україні, Василенко каже: «Зробити ці кола нашими прихильниками велика перемога, великий здобуток!... Як це зробити — то діло практики... Я маю своїм завданням мирити національні течії, але **ніяк не покидаючи гасла нашого Уряду: самостійна, національна, українська держава!**»

Ось і виложена ясно шкільна політика Василенка та гетьманського Уряду. Можна звести до трох принципів:

1. — Українізація та розвиток української школи.
2. — Не дразнити не українську буржуазію з міст, але притягати її.
3. — Ідея самостійної України.

Всякий розумний український патріот підпишеться на ці принципи. Але українські соціялісти «нищили» Василенка. Чому? Бо він був гетьманським міністром, ось і все.

Заводження українських шкіл та українізація російських натрапила на труднощі через недостачу учителів що знали би українську мову як слід. Тому міністер Василенко запорядив **сотки учительських курсів** по всій Україні, щоби учителі вчилися української мови, літератури й історії. Тоді соціялісти (а між учителями було їх доволі, а особливо між молодшими) зачали вживати тих курсів до агітації проти гетьмана та для ширення соціялістичної арнарії. Колиж з тієї причини деякі губернатори мусіли розв'язати кілька таких курсів, де замість науки велась руйнна агітація, соціялістичні українські газети счинили гвалт що то ніби «ворожі українству гетьманські урядовці спиняють українізацію».

Чи мали вони рацію? Всякий може пізнати. Шкода лише що гетьманський уряд дозволював друкувати такі

злобні та лукаві клевети. Чи дивуватись опісля що різні люди, навіть несоціялісти — (начитавшись тих брехонь, а не знаючи дійсного стану діла), набирали переко-нання що справді гетьманський уряд стримує українізацію, тоді як той уряд саме дуже послідовно переводив її. Але інше діло українізація, а інше соціалістично-руїницька агітація. Нема, не було і не буде на світі уряду, щоби дозволяв явно організувати переворот.

Ті клевети не замовкли навіть тоді як **гетьманський уряд відкрив перший український державний університет** у Києві, а даліше український університет в Каменці Подільській та Полтаві і як самий гетьман явився на торжественнім відкритті українського університету в Києві. Те велике торжество відбулось 6 жовтня, 1918. В головній салі (авлі) університету зібралось яких 2,000 до 2,500 студентів, професорів, міністрів, представників преси, громадянства і т. д. а також закордонні посли (Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії, Туреччини, Фінляндії), німецькі й австрійські генерали. Були й визначні українські соціялісти, як Винниченко, Швець і т. д. (що рівночасно по тайки готовили повалення гетьмана!) Коли гетьман увійшов, залунав гимн «Ще не вмерла Україна». Гетьман відчитав грамоту оснування університету, а опісля виголосив промову яку зачав ось як:

«Панове! в сьогоднішній день, коли ми кладемо основу української культури й науки, ми повинні перш за все згадати з вдячністю про тих історичних діячів які у свій час також прямували до цієї високої мети. Імена Гетьманів Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Виговського, Дорошенка, а **особливо Мазепи**, як

поборників і заступників народньої освіти на Україні, повинні завжди лишитись на сторінках історії українського національного самопізнання».

Посвятивши дальший уступ промови зазивови до професорів, гетьман звернувся до молоді цими словами:

«Панове студенти! Закликаючи Вас до наукової праці я вважаю своїм обов'язком зазначити одно важне питання: **наша доба єсть добою великих соціальних реформ.** Але ми бачимо також, як **ці ідеї, коли їх фалшиво зрозуміти, ведуть до нечуваних страхіть, до руйни культури та цивілізації, до повного знищення волі особи.** Тільки на основах науки, на основі **державности** і на принципі **індивідуальної волі** — можливий соціальний поступ людства. Твердо вірю, що зробитеся оборонцями законности справжньої волі особи та що діяльність Ваша послужить **проквітанню і добробутові народу українського та нашої дорогої України!**»

Чи так говорить «москвофіл», «царист»? Чи не підпишеться на ці слова гетьмана кожний щирий Українець націонал? Чи не вірне те що сказав гетьман про фалшиве зрозуміння соціальних ідей? Чи не бачимо тепер куди завело воно Росію й Україну?

Не Гетьманець

(Дальше буде)

(Дальше)

Чи не бачимо там «нечуваних страхіть, руїну культури і цивілізації та повного знищення волі»? Чи не пророчі були гетьманські слова? Чи зле була би вийшла Україна, якби молоді в Україні були собі взяли гетьманські остороги до серця?

Також **Українську Академію Наук заснував гетьман**. В червні, 1918, складено в тій цілі окрему комісію з українських вчених (професорів університетів та членів наукових установ). Та комісія виробила статут Академії Наук і закон про її оснування (з 17 вересня, 1918), а дня 14 листопада, 1918, Академію відкрито. На утримання її визначено в державному бюджеті півтора мільйона карбованців (3 мільйони гривень) річно.

Гетьманська влада заклала — за особистим почином гетьмана — окреме **Головне Управління Мистецтва і Народньої Культури** яко частъ Міністерства Освіти, а то під управою товариша міністра (віцеміністра) Петра Дорошенка, звісного археолога та знавця штуки. Те Управління виробило план **Національної Бібліотеки Української Держави, Національної Галерії** (образів і різби), **Українського Національного Архіву, Українського Державного Театру і Української Державної Опери**. До тієї опери запрошено визначні українські і чужі, співацькі сили (між ними Шалапіна). Український Державний Театр став під орудою відомого українського артиста Саксаганського (брат Садовського), а директуру Української Державної

Опери доручено Садовському. Основано також (30 серпня, 1918) **Державну Драматичну Школу**, дальше **Кобзарську Школу** (з учителями бандуристатами), **Державну Симфонічну Орхестру** та **Український Національний Хор** (під орудою Олександра Кошиця, що живе тепер в Нью Йорку). Вкінці оце Управління Мистецтва і Культури взяло також у свої руки переводження в життя пам'ятника Шевченка у Києві, котру то справу зачало було ще перед війною полтавське земство під головством Лизогуба (що за гетьмана був саме премієром).

Поза тим підпирано грошево приватні чи товариські українські театри, видавництва, книгарні (як Вернигора, Українська Школа і т. д.), які опісля, коли большевики заняли Київ, перенеслись до Відня та Берліна і там видали сотки тисяч українських книжок.

Можна сміло сказати: **відродження української культури і шкільництва доконав ніхто інший, а таки гетьман**, і це остало після нього і за короткотривалої Директорії і за большевиків.

Не менше замітна була організаційна праця на **військовому** полі Міністром війни у гетьманському уряді був генерал Олександр Рогоза, нащадок Старого українського роду з Правобережжя. (з тоїсамої родини був київський митрополит Рогоза в 16 столітті що заключив унію з Римом).

Німці та Австрійці що окупували Україну в грудні, 1917, та в січні, 1918, коли вони вигнали большевиків та спровадили У.Ц. Раду назад до Києва, не радо гляділи на думку організації української армії. Українську флоту вони зразу просто забрали у свої руки. Все те було

доказом що Німці та Австрійці хоч визнали Україну в Бересті Литовському та примусили большевиків визнати Україну — самі ще не знали, на яку їм поетику рішитись, чи скріпляти самостійність України чи може держати Україну безсильною, щоби її в разі потреби скасувати та назад віддати Москві (якби туди вернулась царська власть). Тому Німці не годилися зразу на організацію української армії.

Безперечно — була в тім і та причина, що Німці не довіряли У.Ц. Раді яку вважали за відміну большевицького уряду. По правді воно так і було. Соціально-економічна програма У.Ц. Ради була властиво такасама як московських большевиків (соціялізація і т. п.). Соціялістичний уряд У.Ц. Ради всіми ідеями, симпатіями і методами, цілим соціялістично політичним світоглядом був bliщий Москві ніж Німеччині. Німці боялися що якби на Україні повстала сильна, соціялістична армія, вона буде не союзником німецького цісарства, але радше союзником Москви.

Зрештою влада У.Ц. Ради, зразу дурила себе наївним пацифізмом та міжнародньою дружбою «робучих людей України і Московщини», а то й усього світу». Аж дуже пізно — бо щойно коли «товарищі» з Москви викинули У.Ц. Раду з Києва і коли аж Німці мусіли помагати їй назад до Києва спроваджати — У.Ц. Рада зрозуміла, що їй треба творити свою армію. У хвилі гетьманського перевороту вся українська армія з дивізії генерала Натієва, з полку Українських Січових Стрільців та з двох дивізій так званих «синьо-жовтників» котрих набрано з тих полонених Українців з бувшої російської, армії, що були в таборах полонених

у Німеччині. Разом яких 50,000 мужа на великий край, де щоб лише тримати лад, треба було коло 500,000 людей. Як сказано, Німці були тому раді.

Обнявши владу, гетьман негайно став робити заходи щоби **зорганізувати сильну українську армію та відібрати українську флоту від Німців**. Те друге перевів він тоді як приневолив російсько-кримський уряд генерала Сулькевича піддатися Україні та зеднати Крим з Україною. Натомісць з армією діло тяглось довше.

Перш за все гетьман лишив шефом штабу української армії тогосамого генерала Олександра Сливинського (родом з Полтавщини), що був шефом штабу за У.Ц. Ради. Вже те показує що гетьман бажав мати армію **для оборони самостійности України**. У.Ц. Рада довіряла генералови Сливинському. Вважала його щирим Українцем. Коли гетьман оставив тогосамого генерала шефом свого военного штабу, то ясно що гетьман самий був щирим самостійником.

Ще ясніше ці самостійницькі думки гетьмана в звязи з організацією української армії виступили дня 24 травня, 1918, на нараді гетьмана, генерала Рогози і генерала Сливинського з представником німецького штабу. Ми не маємо звіту з тієї на ради, але має німецький уряд (у воєнних німецьких архівах). Там стоїть таке:

«Гетьман виходив з погляду що **коли ми** (цебто Німці) **дійсно щиро бажаємо собі, щоби вдержалася сильна, самостійна Україна**, з якою ми (цебто Німеччина) оставали би у будучині в тісній дружбі, **то в наших** (цебто Німців) **власнім інтересі лежить організація сильної української армії**».

І даліше, розказано в тім німецькім звіті, який план розвинув гетьман на цій нараді, які офіцирські і підофіцирські школи гетьман хоче закласти, кілько рекрута він хоче брати і т.д. За тим планом мало бути 8 українських корпусів (цебто 320,000 мужа).

А вкінці у тім звіті сказано:

«Гетьман кладе велику вагу на те щоби ми (цебто Німці) негайно ясно рішили чи згодимось на організацію української армії чи ні».

І справді гетьманови вдалось переперти, те чого не вміла і не могла зробити У.Ц. Рада: Німецький штаб згодився на організацію української армії. Зараз — бо з кінцем травня, 1918, — міністер війни і шеф штабу виготовили проект закону про українську армію. За цим законопроектом начальником української армії і флоти мав бути гетьман і він мав іменувати старшин армії на внесення міністра війни. Армії мало бути 8 корпусів, а перша бранка мала відбутися в жовтні, 1918 року.

Яким духом мала бути пронята ця армія, видко з таких актів:

1. — Дня 15 травня, 1918, генерал Лігнав (український Німець), що був заступником українського военного міністра, оголосив програму діяльності військового міністерства, де сказано між іншим:

«Наша держава, що тільки народжується, вимагає від нас повного напруження всіх сил, ума й волі, щоби в найкоротшім часі створити армію, котра буде підвалиною молодій, самостійній Україні».

А даліше там стоїть:

«У всіх частинах та установах мається зорганізувати негайно курси українознавства».

Щодо бувших російських офіцерів не українського роду, сказано там:

«Признаю можливим залишити у службі людей знання, досвіду й таланту, хочби й не українського походження, **під умовою безумовної їх вірності Самостійній Україні.**

2. — Наказом Гетьмана з 20 липня, 1918, установленого тексту присяги в українській армії, сказано там:

«Обіцюю і присягаю Всемогучим Богом і святим Євангелієм, що **буду служити, не жаліючи свого життя, вірно і щиро аж до останньої каплі крові Українській Державі і Ясновельможному Гетьманови, верховному вождови Української Армії**» і т. д.

3. — Законом з 24 липня, 1918, заведено загальний обов'язок військової служби в українській армії.

4. — У вересні, 1918, **Рада Міністрів ухвалила організаційний закон про українську армію.** За тим законом мало бути 8 корпусів армії, одна сердюцька дивізія (гвардія гетьмана), 4 дивізії кінноти, 1 окрема таврійська і одна кінна бригада, 2 батальони понто-нерів, 3 окремі бригади тяжкої артилерії, 3 літакові ескадрилі, 2 бальонові ескадрилі, 1 ескадриля великих літаків, 1 летнича школа, 1 залізнична бригада, 108 повітових команд, 9 інспектур кінного ремонту, 9 ремонтних стацій, 1 штабовий полк кінноти і 4 запасні полки кінноти, — разом 175 генералів, 15,000 офіцерів-штабовців та офіцерів, і 300,000 вояків. Перша бранка мала дати 85,000 рекрутів, і мала

відбутися 15 листопада, 1918. (Не треба забувати що повстання Дирекції вибухло якраз 14 листопада, 1918!). Дня 1 березня, 1919, мала бути друга бранка що мала дати 79,000 рекрута.

5. — Дня 1 вересня, 1918, відбулася військова парада дивізії так званих «синьожупанників» у Києві перед гетьманом. Гетьман промовив до вояків і сказав між іншим таке:

Не Гетьманець

(Дальше буде)

(Дальше)

«Ваша дивізія — перша дивізія української армії! І я вірю глибоко що вона буде основою для **створення нашої рідної, могутньої, української армії на національних підвалинах. За славу і процвітання Української Держави крикнім з душі своє козацьке Слава!**»

6. — Дня 31 серпня, 1918, у Гетьмана явилась делегація Галицьких Січових Стрільців, а саме полковник Коновалець та старшини Кучабський, Матчак і Мельник. Вони заявили що Січові Стрільця **бажають служити Українській Державі під гетьманом.** Гетьман з радістю прийняв ту заяву та висловив віру що Січовий полк буде одною з тих частин **на які Українська Держава може покладатись.** Гетьман висловив надію що цей полк причиниться до **«зміцнення основ Української Держави».** При тій нагоді гетьман заявив що він **дуже інтересується Галичанами, бо йому відомо, як дорога Галичанам ідея української державности і незалежности, скільки вони перебули за цю ідею, як вони стояли за неї по геройськи із зброєю в руках, не жаліючи крови й життя.** Тому гетьман радо витає їх вступлення на службу Українській Державі, де їх поміч при будові української державности так дуже потрібна.

Здається що наведеного доволі щоби показати, що думав гетьман про українську армію та і завдання.

На жаль — свої власні руїнники та шибайголови не дали перевести цих розумних планів у життя, але своїм повстанням зруйнували так гарно зачате діло.

Говорячи про організацію української армії, треба згадати про ще один план гетьмана Скоропадського який саме свідчив про сильні українські історичні традиції гетьмана як і про його планове закріплювання української держави. Це був план **відродження українського козацтва** як окремого стану.

Многим людям, навіть тим що справедливо і прихильно поставились були до гетьмана, цей план здавався тоді — в 1918 — році серед революції та переворотів мало що не в половині Європи, перестарілим та не впору уже. Однак сьогодні, з віддалення 15 літ після того всього що сталося з Україною і що довершилося в Європі, можна судити, який розумний та здоровий був цей план і як добре гетьман орієнтувався, утім на кім можна сперти будову самостійної України.

А саме — супроти агітації большевиків й таки своїх українських ес-ерів (соціялістів-революціонерів) та всяких не спокійних шибайголов — треба було сперти будову держави на якійсь сильній, здоровій, економічно, соціально фізично міцній класі, що мала би сильну українську традицію і — як треба — шоби постояла із зброєю в руках за самостійну Україну. Такою верствою населення було українське козацтво котрого потомки задержалися ще як окремий стан у Чернігівщині та Полтавщині. Разом можна їх було начислити на 2 мільйони голов.

В господарському розумінні ці козаки були заможними хліборобами, що мали по кількадесять

а то й по 100 до 200 десятин землі на родину, хоч — подібно як у Галичиці так звана «ходачкова шляхта» — були й малоземельні козаки. З того то козацького стану вийшли майже всі діячі українського відродження перед війною, а вчасі творення української держави У.Ц. Радою цей стан станув як один муж, лавою, за українською державою, витворюючи полки так званого Вільного Козацтва для оборони української держави. Але У.Ц. Рада, замотеличена соціалістичними ідеями, не вміла використати цього стану та нехтувала його, а натомість возилася з пролетаріатом.

На тих козаків-хліборобів соціалісти з У.Ц. Ради дивились як на «кулаків» і полки Вольного Козацтва У.Ц. Рада розв'язала. Соціалізаційні закони У.Ц. Ради нищили цей стародавній, щиро-український козацький стан, бо забирали йому землю на «власність народу» цебто... комісарів. Коли ці козаки-хлібороби домагались представництва у У.Ц. Раді, їм відмовили.

Тому то цей козацький стан обернувся проти У.Ц. Ради, скинув її, та проголосив гетьмана 29 квітня, 1918.

Ось з того то козацького стану гетьман — ідучи слідами Богдана Хмельницького і Мазепи — бажав створити тверду підвалину для української держави. В гетьмана була думка офіційально відродити козацтво, там де ще його нащадки заховались як окремий стан, то у Полтавщині і в Чернігівщині, а дальше у Харківщині, Київщині, Катеринославщині і т. д. Цей стан мав би бути зорганізований як рід хліборобсько-мілітарної верстви з окремою організацією, правами та обов'язками. Головою і верховним вождом цієї організації мав бути гетьман.

Для зрозуміння ідейної сторони цього плану відродження Козаччини, вистане пригадати ті заяви які видав гетьман з цього приводу. Отже у відручному писмі гетьмана в цій справ до міністра війни, з 2 червня, 1918, говориться:

«Історичні хвилі **боротьби України за свою незалежність і державність** завжди виносили на арену цієї боротьби кращих синів України. Так сталося і в той час коли Україна за 250 років недержавности стала вільною країною. **Бажаючи закріпити цю волю і незалежність України**, кращі кола українського громадянства, спираючись на стародавні традиції предків наших, Запорожців, знову видвигнули клич Козаччини і почали гуртуватись. Під цю хвилю **національного руху** я був обібраний Отаманом Славного Вільного Козацького Війска яке підчас боротьби з ворогами України щиро и отверто ішло в бій з ними... Бачучи щирість козаків і їхню **національну свідомість**, я не раз звертав увагу тодішнього Уряду (цебто У.Ц. Ради! — **автор**), на те що **козацтво може стати сталою армією для своєї Вітчизни**, але У.Ц. Рада поставилась вороже до нашого національного руху і замість підтримати нас, — козаків, утискала нас та у своїй рідній стороні ми, нащадки славного козацького стану і вірні сини свого краю, були пасинками в ній».

«Але **Я твердо й непохетно стояв на своїй меті будування велико-козацької України і її національного війска**, яке тільки одно й може бути поборонцем. Я щиро вірив і вірю що дорогі моему серцю козаки не будуть зрадниками своєї Вітчизни... І ось тепер, коли Я став Гетьманом всієї України, Я

вирішив прийняти всі заходи до того щоби Козаччина в котру ввійде цвіт української людности, стала дійсно **провідником національної ідеї** і великим кадром будучої Української Козацької Армії.»

На закінчення цього писма гетьман доручає міністри війни починити заходи для організації Козаччини. Колиж ці заходи були пороблені і відновлення козацтва належно підготовлене, гетьман універсалом із 6 жовтня, 1918, оголосив це відновлення. Між іншим сказано в тім універсалі таке:

«Великий Народе Український! Ти бачиш тепер що настав той щасливий час, коли думки Твої і мрії які глибоко сиділи в серці кожного щирого сина України, перетворюються у дійсність... **Велика історія України** і лицарської слави козачої, яка така близка Тобі, Народе Український, **і про яку так щиро співає у своїх думках Незабутній Співець України**, будуть міцною підставиною, **щоби зацвіла знову велика, богата Україна під захистом рідного Козацтва...**

«Хай тіни великих предків наших дадуть всім нам міць і силу правдиво й чесно виконати те завдання, яке тепер стоїть перед Нами і Державою Українською.

«Дан року від Різдва Христового 1918, жовтня 16, в стольному місті Держави Української, Києві

«Гетьман Всієї України та Військ Козацьких

Павло Скоропадський».

Для всякого з того ясно, що **гетьман відновляв Козаччину як найпевніше забороло української незалежності**. Він бачив що на зденаціоналізовані та збольшевичені міста не можна було числити — не на темне бідніше селянство, збаламучене хлополапством

большевіків та своїх ес-ерів. І він бачив вірно — бо історія показала, куди довела Україну «Директорія», що бажала спертись на збунтованій черні. Та чернь потягла тоді, куди тягла чернь за Виговського і Мазепи — до Москви (за пословицею: «де нас нема, там ліпше»). Натомісць Гетьман ідучи слідами великих гетьманів, бажав спертись на свідому, козацьку верству, що мала бути українською державною міліцією.

Але соціалістичні противники гетьмана і цей розумний та патріотичний план зачислили до його смертельних гріхів. Українські соціалістичні і так звані «поступові» газети окричали цей план «реакційним», «ворожим робучому народови» і т. д. От цим соціалістичним недорікам дорожчі були інтереси міжнародного пролетаріату та їх баламутні думки про «прогреси», аніж інтереси дійсного населення України і її найліпших клас, козацтва і селянства-господарів.

А однак сьогодні кождий щирий Українець самостійник мусить лише жаліти що гетьман не мав уже часу перевести цей здоровий план. Самі свої руйнники не дали доконати цього. І гетьмана завалили, і самі пропали, і Україну зруйнували....

Не Гетьманець

(Дальше буде)

(Дальше)

Коли говориться про військові формації на Україні за гетьмана, не можна поминути двох що відіграли тоді свою роль. Це були Січові Стрільці, і організації російські, як «добровольці» і так званий «Особливий Корпус».

Щодо Січових Стрільців яких провідником був полковник Євген Коновалець, то пересічний читач мішає їх з Українськими Січовими Стрільцями. Тимчасом це були дві окремі воєнні формації, котрі щоправда вийшли з одного кореня, але ніколи не були одним. Старшою та матірною, сказати-б, формацією були Українські Січові Стрільці, зорганізовані у серпні, 1914 року, зараз після вибуху світової війни, з почину й заходами галицько-буковинської Української Національної Ради тоді верхового політичного проводу Українців під Австрією.

Для керми справами тих Стрільців У.Н. Рада створила тоді окреме тіло, так звану Боеву Управу складену по части з політичних провідників, як др. Кирило Трильовський (головний отаман Січий), др. Лонгин Цегельський (містоголова Соколів і рівночасно один з отаманів Січових), др. Володимир Старосольський (соціал. дем.), Володимир Темницький (соц. дем.), Андрій Жук (Союз визволення України), а по части з фахівців, як наприклад голова Соколів професор Іван Боберський.

У складі одного полку Українські Січові Стрільці оставали як окрема формація в австрійсько-угорській армії аж до а розпаду австрійсько-угорської монархії

(коло 1 листопада, 1918), цебто чотири роки з горою. Вони показалися знаменитою боєвою частиною, зразу у партизанській та розвідній службі в Карпатах, а опісля і в правильній війні, в окопах на фронті. Наскільки їх лави проріджувались, вони доповнялися все новими добровольцями, так що стан одного полку був незмінний.

Коли австрійсько-угорська армія окупувала полудневу Україну (1918, на весну), У. С. Стрільці, тоді під командою архикнязя Вілгелма Габсбурґа, або Василя Вишиваного дійшли аж до Запорожа. З причин непорозумінь які виходили між Німеччиною й Австрією через чутки про кандидатуру архикнязя Вілгелма до гетьманської булави, У. С. Стрільців в літі, 1918, відкликали з України і призначили їм на тимчасовий побут в північній Буковині, де їх захопив розпад Австрії і проголошення Західної Української Держави.

Оце був властиво й кінець окремого легіону У. С. Стрільців, бо тепер вони увійшли в склад Західної Української Армії, в якій відіграли безперечно свою роль. Зразу вони не дописали, бо на кілька зазивів У. Н. Ради зволікали з появою у Львів. Прибули вкінці запізно, коли Поляки загніздилися вже у Львові, а тимсамим завинили в утраті Львова Українцями. Але з другого боку це вони надали Гетьманській Армії широкий ідейний розмах, воєнну бравуру, суцільність; дали їй відразу те що в арміях зветься *esprit de corps* а що таке важне для моральної сили армії.

Їх ідейний вплив на формування Галицької Армії був національної ваги. І хоч технічними організаторами Галицької Армії були переважно придніпрянські штабовці, як генерал Омелянович-Павленко та

полковник Мишковський (оба гетьманці!), опісля генерал Греків та інші — а також австрійські штабовці (генерали Курманович, Ціріц, Тарнавський, Микитка, Кравс і т. д.), то все таки душу Галицької Армії уліпили Українські Січові Стрільці. Це їх велике історичне діло з яким вони перейдуть разом з трагічною епопеєю Галицької Армії в українську історію.

Та У. С. Стрільці мають ще один титул до історичної згадки. З них саме зродились і так звані Січові Стрільці на Великій Україні; зразу — в 1917 році — як ґвардія Української Центральної Ради в Києві. Початок дали їм ті старшини галицьких У. С. Стрільців що у хвилині вибуху російської революції були в російським полоні. Вони стали наче ґвардією на яку спиралась У. Ц. Рада. Хоч вони переважно не годились на соціялістичні ідеї тієї Ради, але стояли вірно в її обороні, здавлювали большевицькі зриви в самім Києві, давали їй охорону в її виході з Києва і її повороті, та держали опісля в послуху збольшевичений, жидівсько-обросійщений Київ.

Коли 29 квітня, 1918, проголошено гетьманщину, Січових Стрільців як окремий полк розв'язано. Але замітне що з їх складу набрали ті частини що охороняли особу і дворець гетьмана. Значить — їх вважали найпевнішими частинами і вони знову були родом ґвардії — тепер гетьманської.

Повторилось те й опісля з Директорією, коли Січові Стрільці, Галичани були властиво одинокою частиною якій Директорія могла довіряти. Здоровий, державний інстинкт тих Стрільців велів їм ставати в обороні кожодочної української влади, хто не держав би керму її в руках.

З кінцем серпня, 1918, між провідниками Січових Стрільців і гетьманом прийшло до порозуміння. Полковник Коновалець і Мельник та сотники Кучабський і Матчак явились у гетьмана і заявили іменем Січових Стрільців що вони хочуть служити Україні й гетьманови. Гетьман прийняв ту заяву до відома і запорядив сформування полку Січових Стрільців. Місцем їх постою назначено Білу Церкву. Командантом став полковник Євген Коновалець. Замітні були слова гетьмана коли він заявив що вважає Січових Стрільців «одною з перших, справжніх, збройних, вповні боєздатних одиниць, **на які можна буде напевно покладатися**», а далі коли він бажав Січовим Стрільцям щоби їх полк найскорше «почав свою плідотворну працю коло **зміцнення основ Української Держави**».

На жаль, Січові Стрільці (чи радше їх провідники) не дописали. Січові Стрільці були завзятими самостійниками. Гетьман це знав і **саме тому числив на їх підпертя**. Він творив їх полк назад у надії, що на них можна буде спертись у критичнім моменті. Але коли прийшла критична хвиля, коли німецько-австрійські війська стали покидати Україну, з полудня ішли аліянти, а з півночі большевицька Москва — Січові Стрільці злучилися із соціалістичною Директорією та пішли збройно проти гетьмана України. Без них Директорія — цебто Винниченко і його товаришів були би безсильні. Лише поміч Січових Стрільців дала їм спромогу повалити гетьмана, за чим пішла анархія по всій Україні.

Оправдування цього вчинку Січових Стрільців тим що гетьман «зломив присягу, бо проголосив федерацію з Росією», отже що і Стрільці були цим звільнені від своєї присяги — не видержує критичного розгляду.

Перш усього треба все тямити що Винниченко і його товариші цебто Директорія, рішили повстання ще у вересні, **майже два місяці перед проголошенням федерації**. Тоді вже вони були в тайних переговорах з чужою, ворожою державою, цебто з Леніном і Раковським. Значить, не гетьман зраджував Україну, а Винниченко і другі соціялісти. Винниченко явно (і наївно-) признається до цього у своїм «Відродженні Нації». Він самий видко не розуміє того що його порозуміння з Москвою проти гетьмана України, було зрадою України що привела до такої «федерації» з Москвою, де Україна не має найменшого голосу. Його большевицька етика, видко, не відчуває цього. Він, большевик по всій психології, вважає видко Леніна, що ішов походом на Україну, блищим собі як гетьмана України! Січові Стрільці — треба думати — були несвідомі тих зрадницьких коншахтів Винниченка і його товаришів з червоною Москвою. Інакше, мабуть вони були би не далися збити з пантелику провокацією Директорії, але були би стали твердо при гетьмані України — хочи й... федерованої. Бо і «федерованої» України гетьман був таки своїм гетьманом, а «федерована» (на папері! дослівно: лише на папері!) Україна все таки була би державою!

Коли Винниченко і його товариші потягли Коновальця і товаришів за собою, так в самій речі потягли їх за союзом та федерацією із червоною Москвою. Цего Січові Стрільці певно не думали, але поправді так воно було. Вони впали жертвою своєї політичної незрілості і молодечої горячки та наївності, піддурені українськими соціялістами, вихованими в підпольній школі російських революціонерів, де царив підступ, хитрунство і лукавство.

Помилка Січових Стрільців небаром стала ясна. Україна попала в анархію, большевики залили Україну, а Січові Стрільці — не маючи вже іншої дороги — разом з бл.п. Петлю рою опинились «на колесах», далі пішли на сторону Польщі; опісля побіч тієї самої польської армії що виперла У. С. Стрільців з Галичини, а вкінці за дротами польських таборів смерті. Так пімстилась на них — і на Україні — їх історична помилка.

А шкода, велика шкода! Якби Січові Стрільці не були помогли повалити гетьмана, але навпаки були твердо при нім проти большевицької навали, так історія України за останніх 15 літ може не була би така сумна і трагічна як вона була і є сьогодні. На жаль — вони переважно як риба на вудку пішли на соціалістичний підступ і тим помогли соціялістам зруйнувати Україну. Коли їх лідери тепер лаються на гетьмана, то це лише їх самоохорона за пословицею «лови злодія!»....

Не Гетьманець

(Дальше буде)

(Дальше)

Всякі противники гетьманщини — соціялісти і соціялістичним туманом замотиличені не соціялісти — з правила мовчки поминають, що гетьман бажав відбудувати українське козацтво та сформувати цілу бригаду Січових Стрільців. Натомісць вони висувають проти гетьмана як гармату важкого калібру закид що він дозволив формувати на Україні полки російських добровольців і так званий «Особливий Корпус».

З приводу тих формацій українська і не українська соціялістична опозиція здіймала проти гетьмана раз-у-раз великий гвалт. Ставлено їх як доказ що гетьман має крайно реакційні, монархістичні а то й всеросійські плани.

Тимчасом дозвіл гетьмана на організування російських «добровольців» на Україні був звичайним потягненням на політичній шахівниці, якого в подібних обставинах вжила би кожда влада всякої держави. Кидання колод під ноги ворожим, сусідським урядам, давання захисту політичним втікачам із сусідніх, ворожих держав, дозвіл, а навіть поміч їх організуванню — це річ звичайна у міжнародній політиці. Чи не підпирає тепер Франція втікачів з італійської, проти-фашистської опозиції? А чи не дала Чехо-Словаччина захисту нашим утікачам зпід Польщі і большевії? Чи не давали Польща й Румунія хвилевої помочі Петлюрівцям? Чи не схоронились і наші політичні емігранти в Німеччині? Це діється в мирних часах, між державами що не воюють проти себе. А коли

приходить до міжнародних спорів, тоді осьтакі групи вживається до ослаблення противника. Вчасі світової війни Австрія та Німеччина підпирали Пілсудського та Союз Визволення України (Андрія Жука, Залізняка інших) польські легіони, Українських Січових Стрільців, синьожупаників і т. п. Це правила міжнародної гри, ослабити противника його власною опозицією.

Ось тусаму гру провадив і гетьман. На Україну втікли перед більшовиками десятки тисяч російських військових людей, головно офіцерів. Вони накопичувались у Києві, Харкові, Катеринославі і т. д., тисячними громадами що ставали небезпечні для самої України, яка через соціалістів з У.Ц. Ради не мала ще своєї армії. Вони закладали на Україні тайні, всеросійські організації, небезпечі для України. Їх провідники мали звязки з Німцями та інтригували проти гетьмана, представляючи Німцям що замість будувати з тяжким трудом самостійну Україну краще і лекше відбудувати «одну неділиму Росію». Про це розказують ясно у своїх споминах генерали Краснов і Денікін котрі нещадять ідкої слини проти гетьмана (в тім вони погоджуються з нашими соціалістами!). Про це є також німецькі рапорти.

Вигнати тих втікачів з України не було як ані куди. Відставити тисячі їх до большевії на неминучу смерть, було би варварством і зробило би їх товаришів, розсіяних по Україні, смертельними ворогами України. А інші землі були для них замкнені через світову війну яка ще тоді велася.

Оставалось одно. Якось вдержати надзір над ними та поволі витранспотувувати їх поза межі України. Саме з цих причин гетьман дозволив організувати тих

«добровольців». Установлено збірні станиці по великих городах, де бувші російські військові мали обов'язково реєструватись та осьтак держали їх під наглядом. Дали їм навіть касарні, де вони мали жити і де легко було наглядати їх. А як уже назбирався їх полк, тоді відставляли їх залізницею поза східні межі України, до добровольської, російської армії (так званої Южної Армії) під команду генерала Алексеева, що над долишньою Волгою і Доном воював проти большевиків.

В той спосіб гетьман збувався тих непрошених небезпечних гостей з України. Рівночасно причиняв клопоту большевицькій Москві, бо скріпляв її ворогів. А вкінці приневолював російських монархістів дбати в ласку України. З якогонебудь боку взяти то це була з українського державного погляду політика розумна.

Тому справді тяжко зрозуміти, чому українські соціялісти, противники гетьмана, так дуже викрикували на неї. Дасться це пояснити лише тим що українські соціялісти дивились на політику гетьмана не з українського державного становища, але з **партійного соціялістичного**, не національного становища. Українські соціялісти та радикальні демократи — свідомо чи несвідомо — були в сути речі кепською, слабою відміною російських большевиків, жовто-синьо-червоними «товаришами» червоних «товаришів» з Москви. Колиж гетьман дозволяючи добровольцям організуватись, помагав через те консервативним Москалям проти червоних Москалів, симпатії українських «товаришів» були мимохіть по стороні «товаришів» з Москви.

То **не українство** говорило і говорить з українських соціялістів, коли вони мають гетьмана за друга росій-

ських добровольців. Це говорить з них їх соціалізм, їх «інтернаціональна» солідарність з «товаришами», їх власний туманний, неосвідомлений ясно **большевизм**.

Українські соціялісти закидують гетьманови симпатії до російських монархістів, а власне тоді самі вони були симпатиками (і союзниками!) російських большевиків. Але різниця була та що монархісти тоді були слабосилі і не в сідлі, колиж большевики мали Москву і Росію в руках та були далеко сильніші. Підпираючи монархістів проти Москви, гетьман цим слабив Москву, що було в інтересі України. Натомість солідаризуючися — свідомо, з партійного еґоїзму, чи несвідомо, з політичної глупоти — з червоною Москвою проти гетьмана, — українські соціялісти гатили воду якраз на московські лотоки.

Окремою формацією, подібною до добровольської або «Южної Армії», був так званий «Особливий Корпус», також складений з офіцерів бувшої російської армії. Дозвіл на її організування видали з тих самих причин що дозвіл на організування добровольців для Алексеєва. Тільки була та різниця що верховну команду над «Особливим Корпусом» задержав гетьман, а дійсним командантом корпусу був Кавказець, генерал Еристов, особистий прихильник гетьмана та приклонник української держави. Той корпус формували з таких російських старшин — Москалів і не Москалів — що не були ворожі Україні. Уставлено той корпус на пограничі України з Московщиною в північній Харківщині та Курщині, із завданням «боротися проти анархії у граничній полосі» (цебто проти большевизму). Політика гетьмана у творенні такого корпусу була, мати під своїм впливом

часть російської армії, щоби вразі потреби вигравати чи то проти большевиків чи то проти Алексеева й Денікіна.

Але українські соціялісти, засліплені вузкою партійною політикою, знову добавили в тім лише «реставраційні, монархічні змагання». Богато ясніше розуміли це діло російські, монархістичні генерали, коли генерал Келлер, дня 8 жовтня, 1918, писав до донського отамана генерала Краснова, таке:

**«Скоропадській повидимому предпола-
гаєть ввести всѣхъ въ заблужденіе; намѣри-
вается сформировать подъ видомъ русской
арміи — украинскую, отнюдь не монархическую,
съ единой цѣлью охраны сѣверныхъ границъ
Украины отъ большевиковъ, предвкушая прелести
своего коронованія на престоль украинскаго
королевства».**

Значить: російські монархісти краще вгадували куди веде політика гетьмана ніж українські, соціялістичні недоріки та всякі українські баламутні голови.

Формації добровольців та «Особливого Корпуса» треба вважати доказом широко закроєної та далекоглядної української державної політики.

Гетьман — видко глядів — у будучину та бажав мати на випадок упадку большевиків вплив на реставраційні події в Росії. З українського, державного становища було це розумне і доцільне. Але це не могло поміститись у головах українських соціалістів що не вміли піднятись понад партійний спосіб думання, що все оставали «товаришами», а не розуміли державної політики.

(Конець буде)

(Закінчення)

Можна би ще багато більше розповісти про коротке а так багате у державно-творчі заходи гетьманування Павла Скоропадського. Без сумніву, його влада як все що людське на цім світі, не була без деяких помилок та промахів. Але вони були дрібні, малозначні та зникаючі, вприрівнанні до того що позитивного, доброго, корисного та державно-творчого доконав гетьман і встановлений ним уряд. Коли зважити короткий час його правління — від 29 квітня до 15 листопада, 1918, цебто лише, шість і пів місяця! — то треба дивуватись на його видатність, всесторонність, систематичну плановість та невсипучу енергійність. Коли взяти на увагу важкі, дуже важкі обставини, серед яких він правив, так всякого мусить застановити його політичний такт і розум, і його громадянське мужество та самовідречення.

Як подумаємо про особисту небезпеку його позиції серед розбурханих хвиль анархії, не можемо відмовити йому нейстрашимости. А переглядаючи всі його заяви, акти, діла та плани як гетьмана і розбираючи їх мотиви, мусимо з пошаною поставитись до його ідейности, патріотизму та щирої, горячої любови до України.

Історія згадувати-ме колись Павла Скоропадського як одного з найкращих гетьманів України.

Оцей наш суд, подиктований повною безсторонністю та безпартійною безпристрасністю, певно стрінеться із запереченнями всяких наших соціялістів, радикалів та в демаґогічнім тумані вихованих «посту-

пових» крикунів. Богато з них ділають у добрій вірі, бо не знають правдивих фактів з недавнього минулого, а вірять в тенденційні брехні, клевети та перекручення правди, поширені «нашими» соціялістами. На жаль, треба сказати що рідко де у світі можна найти таку похамськи брехливу публіцистику, як велика часть тієї української публіцистики що носить марку «поступової». Людям чомусь то здається що в імя ідеї можна брехати, клеветати, паплюжити, перевертати правду горі дном. Їм здається що ніяка мораль в політичній боротьбі не обов'язує. Всі засоби — хоч би погані та мерзкі — для них добрі, бо нібито з фарисейська «освячені» ціллю. Виховані — як Придніпрянці в школі російських конспіративних інтриг, брехні та підступу і лукавства або знову — як Галичани заражені галицьким загумінковим «хитрунством» вони забувають на золоті слова першого, українського соціяліста ідеаліста, Михайла Драгоманова, що «неправда — не просвіта».

Богато щирих людей — в Галичині, на еміґрації в Європі і в Америці — що не мали самі нагоди пригледитися правлінню гетьмана та що черпають свій суд з отого затрутого жерела брехливої та лукавої публіцистики, виробило собі в добрій вірі цілком невірний і несправедливий суд про гетьмана і його управу. Виховані в атмосфері руїнницького деструктивного та неґативного радикалізму і крикунства, що у нас мішано з «поступом», «демократією» та «народолюбством» оті люди щирої волі, але малого політичного вироблення та слабкого критицизму, беруть за зле гетьманови, що він повалив У.Ц. Раду та стримав «соціялістичну революцію» на Україні. Вони **мішають соціяльний**

переворот з національно-політичним та переочують що **з національно-політичного погляду гетьман був далеко більшим українським державником та серйознішим державним будівником** аніж **У.Ц. Рада або Директорія**. Вони в першій ряді пробували (і то нездарно!) переводити соціалістичні досвіди, але творення української держави було для них другого-рядним, побічним ділом. Він же всю енергію сконцентрував на будівництво української держави як такої.

І справді — час гетьманщини Павла Скоропадського був самотнім часом за української революції від 1917 до 1921 року, коли дійсно існувала українська держава і коли справді будовано її.

Це мусять признати і противники гетьмана. Як вони хочуть сказати правду, так мусять признати що якби обмежитись лише на час У.Ц. Ради або Директорії, то мало що реального осталося би з української державности. Майже все що було реальне, що існувало дійсно і накладало пятно української державности на той період української історії — є зв'язане з гетьманщиною і з іменем Павла Скоропадського. Є всякі підстави думати що якби він не був переняв влади, то У.Ц. Рада була би скінчила все компромітуючою невдачею. Це можна заключити з таких подій, як викрадення і уведення Доброго, як скандальна роля уряду У.Ц. Ради в тім ділі, як штабське поведіння тієї влади супроти Німців, як повна невмілість У.Ц. Ради управляти краєм і т. д. Анархія що настала за Директорії найкраще показує нам куди було би завело правління У.Ц. Ради і куди взагалі вело правління соціалістів.

Забираючи владу у свої руки та виконуючи її через пів року, **гетьман справді створив історію української державо-творчості**. Бо те що було за У.Ц Ради, а потім за Директорії, то була не державна творчість, але соціялістична авантюра. Так і вірно назвав її на беєті Директорії у Києві небіщик Микита Шаповал, самий соціяліст-революціонер анархічно-большевицького типу, що найкраще персоніфікував переворотово-авантурничого духа тих груп що творили У. Ц. Раду й Директорію.

Як сказано — треба дивуватись на конструктивну, державно-творчу плодючість гетьманської управи. Не зважаючи на всі закиди соціялістів, закиди часто подиктовані злобою людей відігнаних від посад і влади, треба признати що гетьман вмів добирати своїх міністрів і вмів уживати для будови української держави всяких людей. Вибір наприклад Лизогуба на прем'єра, Дорошенка, Василенка, Ржепецького, Рогози і т. д., вказує на знання людей і їх спосібностей. Дібрати правління України не було легко. Соціялістів гетьман не міг покликати, бо їх програма розходилася з його цілями. Загал консервативних крутів на Україні був знову російсько-централістичний. Оставали до вибору лиш чисельно обмежені гурти чи радше гуртки українських консерватистів чи поміркованих лібералів або тих не Українців, що сьак-так симпатично ставились до будувания української держави.

Творча діяльність гетьмана обіймала всі ділянки державного та народнього життя — від заграничної політики й армії до української опери чи мистецтва, від адміністрації чи земельної реформи до україн-

ського шкільництва, загальної українізації чи українізації церкви. Це була дійсно велитенська історична творчість. Вона й лишила свої глибокі сліди, з котрими і большевики опісля мусіли числитися.

Це факт що навіть ім'я «Україна» було спопуларизоване саме і головно за гетьмана, коли то і всякі бувші царські чиновники мусіли вживати і з уряду популаризувати його.

Як сказано, є і помилки в діяльності гетьмана Павла Скоропадського. Противники гетьмана вкажуть зараз із злорадною злобою на федераційну заяву з 15 листопада, 1918. Тимчасом для нас це не головна помилка гетьмана. В тих обставинах в які тоді поставлено Павла Скоропадського, і геній стратив би орієнтацію та не знав би, чого хапатися. Замість просто зрезигнувати, і тим — вигідно для себе — перекинути всю відповідальність за долю України на соціялістичних руїнників, гетьман не покидав позиції. Навпаки, він сміливо пробував ратувати, що можна, цебто бодай **принцип державности України** — хочби у федерації, як годі було інакше. Гетьман був практичним творцем державности України, а не писав теоретично-політичного твору чи теоретичної програми як «наші» соціялісти. І тому для нього своя держава, хочби у фікційній федерації, представляла всетаки практичну, національну вартість. Тому і не є ця тактична помилка гетьмана така велика, як це роздувають соціялісти, самі податкові федераційники.

З нашого становища — цебто **із становища творення і вдержання української держави** — головною помилкою гетьмана була його терпеливість

та уступчивість супроти українських руїників, його культурні засоби політичної боротьби супроти некультурних гайдамаків, його лібералізм супроти людей на яких треба було строгого, безпощадного закона і кари. Всякі невідповідальні руїники швендялися свobodно по Україні за його влади та бурили маси проти гетьмана; клеветали його; оббріхували; демагогували; ширили анархію. По газетах писали підбурюючі статті, тенденційні дописи, містили руїницькі заклики. А гетьман все те терпів, бо то «свої люди» витворювали, бо його свободолюбні ідеї веліли йому дозволяти всякому пронозі висказувати свою хаотичну думку. Оце була головна помилка гетьмана яка повалила його владу — а за тим і Україну. Якби гетьман справді був «тираном», як його п'ятували ті руїники, та якби він зробив був їх нешкідливими, наповнивши ними тюрми — не дивлячись на їх ім'я чи позицію серед української соціалістичної «вольниці» — то не було би кому зачинати повстання проти нього. Навпаки — анархістичні елементи були би присіли і були би набрали респекту перед маєстатом Української Держави.

Та які би там його помилки не були, гетьман Павло Скоропадський перейде в історію як один з вірних, щирих та визначних синів України, як спосібний творець української держави у важких, критичних обставинах, як патріот великого самовідречення, відваги та ідейности. Що його тепер ще лають і клеветуть засліплені або баламутні голови — це нічого не доказує. І Виговського і Мазепу, двох найбільших українських державників у минулому, лаяли мало що не одногосно і сучасники їх і навіть визначні українські історики. Вистане лише

прочитати, що Костомарів або Грушевський пишуть про Мазепу або що ще тепер пишуть про нього. А одначе для кожного українського державника вони — побіч Хмельницького — два найбільші гетьмани України. І з Павлом Скоропадський подібна справа. Його лають його партійні противники та лаються в ім'я їх партійних інтересів. Але для кожного серйозного українського державника він остає заслуженим державним творцем і керманичем-правителем України і як такий перейде він в історію нашої нації.

Колись Тарас Шевченко пророчо співав:

А в степах України

Дай то, Боже милий

Блисне булава ...

Так і сталось. Пророцтво і молитва сповнились, бодай на короткий час. Сповнилось на наших очах в лиці Павла Скоропадського, Гетьмана Всієї України. Лише що «свої свого не познаша», бо російсько-соціалістична полуда закривала їх очі.

Оце треба було для історичної правди та для науки українській громаді сказати в 15-ті роковини нової Гетьманщини.

Не Гетьманець

Наукове видання

Не Гетьманець

**В Пятнайцяті Роковини
Гетьманщини
Більше правди
про Скоропадського
(Допис з Європи)**

**Упорядник доктор історичних наук, професор
Сергій Валерійович Корновенко**

Технічна редакторка — Чабаненко Ю.
Дизайн обкладинки — Орленко К.
Комп'ютерна верстка — Захарченко І.

Підписано до друку 12.03.2024
Формат 60х84 1/16.
Папір книжково-журнальний.
Умов. друк. арк. 7.88
Тираж 250 прим.
Зам. 2101.

Видавець: Чабаненко Ю. А.
Свідоцтво про внесення
до Державного реєстру видавців
серія ДК № 1898 від 11.08.2004 р.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашковича, 39
Тел: (096) 288 13 36, (093) 788 99 99
E-mail: office@2upost.com
Сайт: www.masterdruku.com.ua/

Друк ФОП Чабаненко Ю. А.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашковича, 39
Тел: (096) 288 13 36, (093) 788 99 99